

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA,
NAUKE, KULTURE I SPORTA

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERAL MINISTRY OF EDUCATION
SCIENCE, CULTURE AND SPORTS

PRIJEDLOG

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU ZA OSNOVNU I SREDNJU ŠKOLU

Georg-Eckert-Institut BS78

1 132 815 0

PRIJEDLOG

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU ZA OSNOVNU I SREDNJU ŠKOLU

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek -
2006/3683

OSNOVNA ŠKOLA

CILJEVI I ZADACI NASTAVE HISTORIJE

Cilj izučavanja historije od 5. do 8. razreda osnovne škole jeste da se učenici upoznaju sa historijskim fenomenima u razvoju ljudskoga društva u svjetskim, evropskim i bosanskohercegovačkim okvirima i spoznaju tok i razvojni put kojim je ljudsko društvo prošlo kroz različite historijske epohe.

Realizacija nastavnih planova i programa iz historije ima zadatke:

- da sagledavanjem političkoga, ekonomskog i kulturnog razvoja učenici steknu predstavu o glavnim fenomenima u razvoju čovječanstva u različitim historijskim epohama i o njihovim glavnim obilježjima,
- da učenici steknu predstavu o historiji kao nauci i nastavnom predmetu,
- da kod učenika razvije duh tolerancije i demokratsko pravo na različita mišljenja,
- da kod učenika razvije spoznaju o okruženju u kojem živi i pomogne mu u boljem razumijevanju savremenoga društva i njegove historijske uvjetovanosti,
- da učenik stekne predstavu o Bosni i Hercegovini kao integralnom dijelu evropske i svjetske zajednice,
- da učenika upozna sa "zanatom" historičara i raznovrsnim izvorima saznanja.

5. razred

PROGRAMSKI SADRŽAJI SA RASPODJELOM SATI

I. UVOD U HISTORIJU	24 + 12
II. ČOVJEK	7 + 3
III. DRUŠTVO: OBILJEŽJA EPOHA	5 + 3
IV. PRAHISTORIJA	6 + 3
V. URBANE KULTURE	6 + 3
	48 + 24

I UVOD U HISTORIJU

- Historija je učiteljica života? Povezanost prošlosti sa sadašnjosti (1)
- Pojmovi historije i povijesti. Predmet povijesti (1)
- Prostor, vrijeme, događaj (obilježje epoha) (2)
- Pismo kroz historiju (2)
- Povijest i povjesničar (1)
- Povijesni izvori i njihove vrste. Kritika izvora (1)
- Povijesno istraživanje. Kako se piše historija? (1)
- Historija moje škole (1)
- Kako se vidi neki događaj. Različita objašnjenja (1)
- Povijesna terminologija (2)
- Periodizacija (glavne karakteristike) (2)
- Uređenje zajednica (1)
- Hronologija (Vrijeme kroz prošlost) (1)
- Genealogija (Stablo moje porodice) (1)
- Muzej (1)
- Biblioteka (1)
- Arhiv (1)

BIH
2-1
(1, 2002)

- Arheologija. Iskopavanja, arheološka otkrića i arheolozi (2)
- Lokalna historija (Prošlost moga kraja) (1)

II ČOVJEK

- Čovjek i čovječanstvo (1)
- Od čega ljudi žive i kako. Rad i oruđa (1)
- Čovjekov odnos prema prirodi. Religija (1)
- Porodica. Odnos među spolovima (1)
- Ljudi komuniciraju (1)
- Nauka. Proizvod čovjekove radoznalosti (1)
- Kultura i umjetnost (1)

III DRUŠTVO: OBILJEŽJA EPOHA

- Prahistorija (1)
- Stari vijek (1)
- Srednji vijek (1)
- Novi vijek (1)
- Savremeno doba (1)

IV PRAHISTORIJA

- Starije kameno doba - čovjek upotrebljava kamen i vatru. Sakupljač i lovac (1)
- Spretni čovjek (1)
- Mlađe kameno doba. Sjedilački čovjek. Poljodjelac. Keramika (1)
- Čovjek otkriva metal. Pripitomljavanje konja. Čovjek različitih jezika (1)
- Područje današnje Bosne i Hercegovine u prahistoriji (1)
- Butmir. Donja Dolina. Glasinac. Arheologija u Bosni i Hercegovini (1)

V URBANE KULTURE

- Doline velikih rijeka. Rubne zone. Pismo (1)
- Egipatska civilizacija (1)
- Stari istok (1)
- Kreta - prva evropska civilizacija (1)
- Daleki istok. Indija i Kina (1)
- Civilizacije Amerike (1)

6. razred

PROGRAMSKI SADRŽAJI SA RASPODJELOM SATI

I ROBOVLASNIŠTVO	2+1
II GRČKI SVIJET	9+4
III RIMSKI SVIJET	9+4
IV PODRUČJE DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE U ANTIČKO DOBA	4+2
V KARAKTERISTIKE SREDNJEGA VIJEKA/OSNOVNA OBILJEŽJA SREDNJEG VIJEKA	3+1
VI OBLIKOVANJE ZAPADA I ISTOKA	4+2
VII FEUDALNI ODNOSI	3+1

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

VIII KRŠĆANSTVO I ISLAM	3+1
IX RAZVIJENI FEUDALIZAM	4+2
X KULTURA ISTOKA I ZAPADA	2+1
XI SREDNJOVJEKNA BOSNA	7+3
	50+22

I ROBOVLASNIŠTVO

- Osnovna obilježja robovlasništva (2)

II GRČKI SVIJET

- Vrijeme mitova, legendi i heroja (1)
- Polis. Atena. Sparta (1)
- Demokratija i oligarhija (1)
- Kolonizacija i ratovi (1)
- Religija i filozofija (1)
- Ljubav Grka prema ljepoti (1)
- Život starih Grka (2)
- Aleksandar Veliki. Helenizam (1)

III RIMSKI SVIJET

- Italija. Romul i Rem. Kraljevstvo (1)
- Republika (1)
- Rimljani kao osvajači. Rimska vojska. Građanski ratovi (1)
- Carstvo (2)
- Rimsko pravo (1)
- Ekonomika. Svakodnevni život Rimljana (1)
- Filozofija i religija (1)
- Umjetnost (1)

IV PODRUČJE DANAŠNJE BOSNE

I HERCEGOVINE U ANTIČKO DOBA

- Iliri i njihova kulturna baština (1)
- Rimljani. Provincije Dalmacija i Panonija (1)
- Antička kultura na području današnje Bosne i Hercegovine (1)
- Antička kultura u mome kraju (1)

V OSNOVNA OBILJEŽJA SREDNJEGA VIJEKA

- Periodizacija (1)
- Feudalizam (1)
- Društvo. Religija. Civilizacija (1)

VI OBLIKOVANJE ZAPADA I ISTOKA

- Seoba naroda (Huni-Atila, Germani i germanske države) (1)
- Franačka država. Vrijeme Karla Velikoga (država, renesansa) (1)
- Bizant. Pokušaji obnove Rimskoga carstva. Justinijan. Arapski svijet. Rađanje i ekspanzija. Muhammed (1)
- Prožimanje istočne i zapadne civilizacije (1)

VII FEUDALNI ODNOSI

- Feudalni sistem (feudalac, kmet, baština, pronija) (1)
- Vazalitet (1)
- Opis feudalnoga posjeda (1)

VIII KRŠĆANSTVO I ISLAM

- Nastanak i razvoj kršćanstva. Raskol. Katolički Zapad i pravoslavni Istok (1)
- Karakteristike islama (1)
- Križarski ratovi. Sukob papstva i carstva. Hereza (1)

IX RAZVIJENI FEUDALIZAM

- Privreda i gradovi (1)
- Staleška monarhija (1)
- Suprotnosti feudalnog društva. Srednjovjekovni parlament (1)
- Venecija (1)

X KULTURA ISTOKA I ZAPADA

- Viteška kultura. Nauka (1)
- Regioni svjetske umjetnosti (Arapi, Bizant, zapadnoevropski svijet) (1)

XI SREDNJOVJEKOVNA BOSNA

- Slaveni i njihovi civilizacijski okviri. Od prvobitne domovine do savremenog doba. Srednjovjekovna Bosna između Istoka i Zapada (1)
- Teritorijalnopolički razvoj srednjovjekovne Bosne (1)
- Privreda (1)
- Vjerska slika srednjovjekovne Bosne (1)
- Kultura i umjetnost (1)
- Pad srednjovjekovne bosanske države (1)

7. razred

PROGRAMSKI SADRŽAJI SA RASPODJELOM SATI

I NOVO DOBA	4+2
II POČETAK NOVOG DOBA	3+1
III OBLICI VLADAVINE	4+2
IV PRIVREDA-NEUJEDNAČENOST RAZVOJA I VIŠE NAČINA PROIZVODNJE	4+2
V TEKOVINE NOVOGA DOBA	2+1
VI BOSNA POD OSMANSKOM VLAŠĆU	1+1
VII OD PADA KRALJEVSTVA DO OSNIVANJA EJALETA	5+2
VIII BOSANSKI EJALET U KLASIČNOJ EPOHI	5+3
IX KONGRESI VELIKIH SILA-MEĐAŠI HISTORIJE XIX VIJEKA	2+1
X PREMA GRAĐANSKOM DRUŠTVU	7+3
XI PRIVREDNE PRILIKE U XIX VIJEKU	2+1
XII NAUKA, KULTURA, UMJETNOST	2+1
XIII DOBA REFORMI U BOSANSKOM EJALETU/VILAJETU	8+3
	49+23

I NOVO DOBA

- Međaši (1)
- Kapitalizam (2)

II POČETAK NOVOGA DOBA

- Geografska otkrića i njihove posljedice (1)
- Humanizam i renesansa (1)
- Reformacija i protureformacija. Vjerska slika (1)

III OBLICI VLADAVINE

- a) Države srednje i zapadne Evrope
- Opći pogled (1)

- Apsolutizam. Prosvijećeni apsolutizam (1)
- Parlamentarizam i ustavna monarhija (1)
- b) Osmansko carstvo i Rusija (1)

IV PRIVREDA - NEUJEDNAČENOST

RAZVOJ I VIŠE NAČINA PROIZVODNJE

- Razvoj manufakture i gradova. Akumulacija kapitala i razvoj banaka. Plemeniti metali i "revolucija" cijena. Merkantilizam i kolbertizam (1)
- Učvršćivanje feudalizma na istoku Evrope. Feudalizam u Rusiji. Karakter osmanskoga feudalizma. Esnafi (1)
- Industrijska revolucija (1)
- Grad. Tipovi (1)

V TEKOVINE NOVOGA DOBA

- Nauka. Tehnički pronalasci. Ideje (1)
- Kultura i umjetnost. Pravci i stilovi (1)

VI BOSNA POD OSMANSKOM VLAŠĆU

- Timarsko-spahijski sistem. Specifičnosti u Bosni (1)

VII. OD PADA KRALJEVSTVA

DO OSNIVANJA EJALETA

- Širenje osmanske vlasti do zaposjedanja Bihaća. Organizacija vlasti. Formiranje Bosanskoga ejaleta (1)
- Širenje islama. Novi vjerski trougao: muslimani, pravoslavni, katolici. Jevreji, Vjerske organizacije i institucije. Migracije. Demografske promjene (1)
- Klasna struktura društva i društveni odnosi (1)
- Privreda. Timarski sistem. Trgovina i zanatstvo. Esnafi (1)
- Gradovi (1)

VIII BOSANSKI EJALET U KLASIČNOJ EPOHI

- Odžakluk-timari (1)
- Ratovi i mirovni ugovori u XVII i XVIII vijeku. Karlovački mirovni ugovor (1)
- Razaranje klasičnoga osmanskog sistema. Čiflučenje (1)
- Kapetanije. Ajani. Janjičari (1)
- Kultura i umjetnost (1)

IX KONGRESI VELIKIH SILA

- MEĐAŠI HISTORIJE XIX VIJEKA

- Koncert evropskih sila. Bečki kongres. Pariski kongres. Berlinski kongres. (2)

X PREMA GRAĐANSKOM DRUŠTVU

- Nastanak SAD-a. Ustav (1)
- Francuska građanska revolucija i njen historijski značaj. Napoleon (2)
- Revolucija 1848/1849. godine (1)
- Nacionalni pokreti. Ujedinjenja: Italije, Njemačke. Austrougarska nagodba (1)
- Građanski rat u SAD-u (1)
- Istočno pitanje. Istočna kriza i Berlinski kongres (1)

XI PRIVREDNE PRILIKE U XIX VIJEKU

- Industrijska revolucija (1)
- Monopolistički kapitalizam, imperijalizam (1)

XII NAUKA, KULTURA, UMJETNOST

- Nauka. Kultura. umjetnost

XIII DOBA REFORMI U BOSANSKOM

EJALETU/VILAJETU

- Reforme u Osmanskom carstvu i Bosanskom ejaletu. Hatišerif od Gilhane (1)
- Pokret za autonomiju Bosne (1)
- Promjene u uređenju Bosanskoga ejaleta u XIX vijeku (1)
- Struktura društva i društveni odnosi u periodu reformi i nakon njih. Migraciona kretanja (1)
- Agrarno pitanje. Saferska naredba. Začeci kapitalističke privrede (1)
- Nacionalni pokreti (1)
- Bosna i Hercegovina u međunarodnoj politici. Bosna i Hercegovina u istočnoj krizi. Berlinski kongres i okupacija BiH (1)
- Kulturno-prosvjetni razvoj (1)

8. razred

PROGRAMSKI SADRŽAJI SA RASPODJELOM SATI

I OBILJEŽJE EPOHE	1
II EVROPA I SVIJET 1878-1914.	3+1
III BOSNA I HERCEGOVINA U VRIJEME AUSTROUGARSKE UPRAVE	5+3
IV PRVI SVJETSKI RAT	5+2
V BOSNA I HERCEGOVINA U PRVOM SVJETSKOM RATU	3+2
VI SVIJET IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA 8+3	
VII BOSNA I HERCEGOVINA U OKVIRU KRALJEVINE SHS/KRALJEVINE JUGOSLAVIJE	5+3
VIII DRUGI SVJETSKI RAT	6+3
IX BOSNA I HERCEGOVINA U DRUGOM SVJETSKOM RATU	4+2
X SVIJET PODJELA I INTEGRACIJA	5+2
XI BOSNA I HERCEGOVINA U SOCIJALIZMU	4+2
	49+23

I OBILJEŽJE EPOHE

- Obilježje epohe (1)

II EVROPA I SVIJET 1878-1914.

- Suparništvo i savezništvo u Evropi. Blokovi velikih sila. Spoljna politika evropskih sila. Kolonijalna ekspanzija (1)
- Međunarodne krize pred Prvi svjetski rat (1)
- Razvoj nauke i tehnike. Kultura na prijelazu dva vijeka (1)

III BOSNA I HERCEGOVINA

U VRIJEME AUSTROUGARSKE UPRAVE

- Uspostava austrougarske uprave (1)
- Pravni položaj i unutrašnjopolitički razvoj Bosne i Hercegovine. Uključenje Bosne i Hercegovine u vojnu organizaciju Austro-Ugarske. Borba za vjersko-prosvjetnu/vakufsko-mearifsku autonomiju (1)
- Aneksija. Ustav i Sabor (1)
- Privreda. Industrijalizacija Bosne i Hercegovine (1)
- Kultura i prosvjeta (1)

IV PRVI SVJETSKI RAT

- Rat (Uzroci i povod. Zaraćene strane, glavni frontovi. Ratna tehnika) (2)

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- Nezadovoljstvo ratom i revolucija u Rusiji (1)
- Rezultati i posljedice rata. Politička karta svijeta nakon rata (1)
- Versajski mirovni ugovor. Formiranje Društva naroda (1)

V BOSNA I HERCEGOVINA U PRVOM SVJETSKOM RATU

- Bosna i Hercegovina kao neposredno ratno područje 1914-1915. Stanje u zemlji. Ratna privreda (10)
- Bosanci i Hercegovci na frontu. Rezultati posljedica rata (1)
- Bosna i Hercegovina i jugoslavensko pitanje. Uključenje BiH u sastav Kraljevine SHS (1)

VI SVIJET IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

- Politička kretanja i društveni sistemi u Evropi i svijetu nakon Prvog svjetskog rata (1)
- Socijalizam (1)
- Sovjetski savez. Planska privreda (1)
- Totalitarni režim u Evropi i svijetu (1)
- Velika ekonomska kriza 1929-1933. i metode njenoga prevazilaženja (1)
- Izvanevropski svijet (1)
- Put u Drugi svjetski rat (Španski građanski rat. Anšlus Austrije. Minhenski sporazum. Raspad Čehoslovačke. Italija osvaja Albaniju. Sporazum Hitler-Staljin) (1)
- Razvoj nauke i tehnike u svijetu između dva rata. Kultura i sport između dva rata (1)

VII BOSNA I HERCEGOVINA U OKVIRU KRALJEVINE SHS/KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

- Položaj Bosne i Hercegovine u novoj državi (1)
- Političke i teritorijalne promjene (2)
- Privredni i društveni razvoj (1)
- Kultura i prosvjeta (1)

VIII DRUGI SVJETSKI RAT

- Prvi period rata (1)
- Sile osovine (okupacijski sistemi, kolaboracija) (1)
- antifašistička koalicija (ž)
- Preokret u Drugom svjetskom ratu. Staljingrad. Kursk. Midvej (1)
- Iskrcavanje saveznika na Siciliji i kapitulacija Italije (1)
- Završna faza Drugoga svjetskog rata. Kapitulacija Njemačke i Japana. Rezultati i posljedice Drugoga svjetskog rata (1)

IX BOSNA I HERCEGOVINA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

- Okupacija Jugoslavije. Kolaboracionističke snage. Bosna i Hercegovina u okviru NDH (1)
- Oružani otpor. NOP (1)
- Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti. AVNOJ. ZAVNOBIH (1)
- Rezultati i posljedice rata (1)

X SVIJET PODJELA I INTEGRACIJA

- Osnivanje OUN (1)
- Svijet podijeljen na dvoje (period "hladnog rata"). Političke krize i ratovi. Svijet na ivici kataklizme (1)
- Dekolonizacija i "treći svijet" (1)
- Integrativni procesi u svijetu (1)
- Nauka, tehnika i kultura. Elektronsko doba (1)

XI BOSNA I HERCEGOVINA U SOCIJALIZMU

- BiH u okviru FNRJ/SFRJ (1)
- Samoupravljanje (1)
- Privredni i društveni razvoj. Kultura i školstvo (1)
- Raspad Jugoslavije. Proglašenje nezavisnosti Bosne i Hercegovine (1)

UPUTSTVO ZA IZVOĐENJE PROGRAMA

U realizaciji programa iz historije za osnovnu školu potrebno je voditi računa da se ostvare slijedeći principi:

- širenje historijskoga znanja kao cilja obrazovanja i usvajanje naučnoga historijskog mišljenja u ostvarivanju obrazovne funkcije. U tom cilju potrebno je ostvariti univerzalne odgojne principe koje je utvrdio UNESCO:
- upoznavanje i poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda,
- njegovanje solidarnosti, tolerancije i rješavanje sukoba nenasilnim putem
- priznavanje prava na različitost mišljenja, stavova i uvjerenja,
- borba protiv predrasuda i svih oblika diskriminacije,
- pozitivno reagiranje pojedinaca na promjene u okruženju,
- kultiviranje kritičkog mišljenja, što uključuje medijsku, kulturnu i političku pismenost,
- razvijanje senzibiliteta za ekološke probleme.

Nastavni sadržaji iz historije za osnovnu školu odabrani su tako da se učenici upoznaju sa historijskim fenomenima u razvoju ljudskoga društva u svjetskim, evropskim i bosanskohercegovačkim okvirima i da spoznaju tok i razvojni put kojim je ono prošlo kroz različite historijske epohe. Sagledavanjem političkoga, ekonomskog i kulturnog razvoja učenici treba da steknu predstavu o glavnim fenomenima u razvoju čovječanstva u različitim historijskim epohama i njihovim glavnim obilježjima. U realizaciji nastavnih sadržaja treba težiti primjeni raznovrsnih izvora saznanja (historijska čitanka, odabrani tekstovi, videozapisi, enciklopedije...). Potrebno je voditi računa da nivo interpretacija odgovara uzrastu učenika, pa u tom cilju ograničiti broj termina sa kojima se učenik prvi put susreće. S obzirom na to da se učenik u V razredu prvi put susreće sa historijom kao nastavnim predmetom, udžbenik mora biti posebno prilagođen uzrastu učenika.

Realizacija ovoga programa podrazumijeva da udžbenici predstavljaju spoj osnovnoga teksta i teksta vinjeta. Osnovnim tekstom daje se glavni dio sadržaja, a tekst vinjeta predviđen je za proširivanje znanja.

PROFIL NASTAVNIKA

Uspješna realizacija programskih sadržaja zavisi i od profila i stručne osposobljenosti nastavnika. Od njega je potrebno zahtijevati praćenje naučnih publikacija i primjenu u praksi novih saznanja u historiografiji. Za nastavno osoblje potrebno je periodično organizirati seminare radi njihovoga naučnog i metodičko-didaktičkog usavršavanja.

Na izradi Nastavnoga plana i programa angažirani su:

- mr. Seka Brkljača
- Zvezdana Marčić-Matošević, prof.
- mr. Zijad Šehić
- mr. Esad Kurtović
- Miljenko Miloš, prof.
- mr. Edin Radušić
- Salmedin Mesihović, prof.

SREDNJA ŠKOLA (OPĆA GIMNAZIJA)

HISTORIJA

CILJ

Cilj je nastave historije da učenici steknu vjerodostojna i temeljna znanja o najvažnijim tokovima i sadržajima razvoja kultura i civilizacija ljudskog društva od pojave čovjeka do savremenog doba, kako bi spoznatom općom i domovinskom prošlošću shvatili vrijeme u kojem žive i znali se odrediti prema budućnosti.

ZADACI

- sticanje i formiranje ključnih predodžbi o historiji kao nauci i nastavnom predmetu;
- upoznavanje najvažnijih događaja i pojava iz razvoja ljudskog društva i razvitka Bosne i Hercegovine;
- razvijanje spoznaja o kulturnom identitetu svoje sredine i naroda, uz istodobno poštovanje osobitosti kultura drugih sredina i naroda;
- poimanje nastanka religija i njihove historijske uloge u razvoju kultura i civilizacija;
- razvijanje duha tolerancije i demokratskog prava na različitost mišljenja;
- razvijanje učeničke sposobnosti samostalnog rasuđivanja i odgovornosti za vlastito djelovanje u društvenoj sredini u kojoj žive;
- osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje historijskih izvora, zasnovanih na naučno-historijskim činjenicama.

I Razred

(2 sata sedmično - 70 godišnje)

Pregled programskih sadržaja	satiza obradu	ostali tipovi sati
I. Uvod u izučavanje historije	6	3
II. Povijest historiografije i teorije historiografije	15	9
III. Kultura prahistorijskih razdoblja	4	2
IV. Prahistorijska kultura na tlu Bosne i Hercegovine	3	1
V. Civilizacije istočnih naroda	7	3
VI. Kultura i civilizacija pretkolumbovske Amerike	1	-
VII. Historija i savremenost	10	6

I Uvod u izučavanje historije

1 HISTORIJA - HISTORIJA KAO NAUKA I HISTORIJSKA SVIJEST

- predmet izučavanja historije
- svrha i značaj historijske nauke; čemu nas uči historija

- razlika u terminima historija-povijest
- historijska svijest - šta je to (svijest o prošlosti, sadašnjosti, budućnosti; odakle smo došli i kuda idemo); kolektivno pamćenje, lično sjećanje; pokušaj racionalnoga sagledavanja suštine i pojave
- funkcija historijske svijesti; emancipatorska uloga historijske svijesti
- svijest o svjetskoj historiji, historiji Evrope, historiji Bosne i Hercegovine-međusobne relacije i uvjetovanosti
- rječnik novih pojmova

2. POJAM VREMENA

- mjerenje vremena tokom historije (od klepsidre do sata)
- vremenski periodi (uključiti eru, njeno različito tretiranje)
- kalendari kroz historiju (različite civilizacije i različito računanje vremena-grčki, rimski, hrišćanski, hidžretski, jevrejski, gregorijanski)
- pojam vremenske distance; njen značaj za historijsku nauku
- rječnik novih pojmova

3. PERIODIZACIJA HISTORIJE

- relativnost svake periodizacije
- glavne karakteristike perioda koji su trenutno prihvaćeni
- pojam napretka u historiji - da li je historija napredak ili ne;
- različite teorije napretka (ponavljanje historije, cikličnost historije, spiralno viđenje napretka u historiji)
- rječnik novih pojmova

4. KAKO DO HISTORIOGRAFIJE

- narativna i pragmatična historija; erudicijska, genetička, pozivistička strukturalna historiografija
- pojam mita. Funkcija mita.
- varljivost pojma istine; historijska istina-približavanje istini
- historijska činjenica.
- pojam kritike u historiografiji. Funkcija historiografije.
- "nedovršenost" historiografije - "otvorenost" historijske nauke.
- rječnik novih pojmova

5. ULOGA HISTORIČARA

- društvena funkcija historije-društvena angažiranost historijske nauke
- problem objektivnosti (biti objektivni, saznati objektivno i saopćiti objektivno)
- utjecaj na historičara-mjesto, vrijeme, društvene okolnosti
- sistem, porijeklo historičara
- utjecaj politike na historičara. Zloupotreba historijske nauke.
- moralni stav historičara-nužnost
- rječnik novih pojmova

II Povijest historiografije i teorije historiografije

6. GRČKO-RIMSKA HISTORIOGRAFIJA

I NJENE KARAKTERISTIKE

- logografi
- Homer i njegovo mjesto u "historiografiji"
- Herodot, "otac historije"; Tukidid
- Polibije, Livije, Tacit - pomoci od grčke historiografije
- rječnik novih pojmova

7. KARAKTERISTIKE

SREDNJOVJEKOVNE HISTORIOGRAFIJE

- kršćanska historiografija i nove forme zapisa (anali, vite, hronike, memoari, monografije, biografija)
- Euzebije iz Cezareje; Augustin
- značaj djela Ibn-Halduna
- karakteristike humanističke historiografije (Machiavelli)
- rječnik novih pojmova

8. PROSVJETITELJSTVO: KARAKTERISTIKE

PROSVJETITELJSTVA U HISTORIOGRAFIJI

- Descartes (Dekart)
- Voltair (Volter)
- Rousseau (Ruso) - na granici ka romantizmu
- rječnik novih pojmova

9. HISTORIOGRAFIJA 19. STOLJEĆA

- utjecaj njemačke idealističke filozofije na historiografiju
- od Herdera do Kanta
- društvena klima Evrope u 19. stoljeću; Darwin (Darvin), Marx (Marks)
- pozitivizam i počeci naučne historiografije (Ranke)
- Auguste Comte (Ogist Kont) i izdvajanje sociologije
- rječnik novih pojmova

10. PUTEVI HISTORIOGRAFIJE U 20. STOLJEĆU

- Benedetto Croce (Kroče), Max Weber (Maks Veber), Fernand Braudel
- šarenilo tokova - "nova historija"
- francuski strukturalisti; serijalna historija
- socijalna historija u SAD-u; historija mentaliteta, historijska antropologija
- "usmena" historija
- rječnik novih pojmova

11. HISTORIJA I NJENE POMOĆNE NAUKE

- pojmovna određenja i funkcije arheologije, paleografije, etnografije, etnologije, heraldike, fragistike, numizmatike
- arhivistika i muzeologija - funkcija i organizacija rada
- najznačajnije institucije u Bosni i Hercegovini, susjednim zemljama i Evropi
- rječnik novih pojmova

12. HISTORIJSKI IZVORI

- funkcija i podjela historijskih izvora
- spomenici materijalne kulture
- pisani spomenici
- tradicija
- mediji-štampani, audiovizuelni
- rječnik novih pojmova

13. JEZICI I NJIHOVE KARAKTERISTIKE

- pisma (hijeroglifsko, klinasto...)

- starogrčki, latinski, staroslavenski; glagoljica, bosančica, ćirilica

- rječnik novih pojmova

14. SARADNJA HISTORIJE I DRUGIH NAUKA

- NOVI PUTEVI HISTORIJSKE NAUKE

- sociologija, antropologija, etnologija, demografija, statistika (definirati ove nauke i navesti predmet i metode izučavanja)
- rječnik novih pojmova

15. CIVILIZACIJA

- pojam civilizacije, terminološka šarolikost smisla
- historije civilizacija (usponi, "cvjetanje", pad)
- vremensko, prostorno fiksiranje velikih civilizacija
- pozicija prostora Bosne i Hercegovine u civilizacijskom smislu
- rječnik novih pojmova

16. KULTURA - pojam

- odnos sa civilizacijom
- prožimanje kultura; nasljeđivanje kultura
- univerzalnost kultura
- rječnik novih pojmova

17. RELIGIJA

- pojava religije i njen smisao - od kulta do religije
- politeističke i monoteističke religije
- rasprostranjenost religija; svjetske religije
- religije u Bosni i Hercegovini
- rječnik novih pojmova

18. DRUŠTVENA FUNKCIJA RELIGIJE

- odnos vjerskih i državnih vlasti (institucija) tokom historije (evropske, kršćanske)
- odnos islama prema državi
- rječnik novih pojmova

19. IDEOLOGIJA

- ideološki oblici
- funkcija ideologije
- ideologija kroz historiju
- rječnik novih pojmova

20. DRUŠTVENE FORMACIJE

- društvene grupe (rod, pleme, klase...) i njihov nastanak kroz historiju
- rječnik novih pojmova

III kultura prahistorijskih razdoblja

21. PRAHISTORIJA

- njena periodizacija
- razvoj čovjeka (pitekantrop, sinatrop, neandertalac, kromanjonac-homo sapiens)
- prvobitna ljudska zajednica
- rječnik novih pojmova

22. PALEOLIT I NJEGOVE KARAKTERISTIKE

- oruđa za rad, način života - ishrana, odijevanje, stanovanje
- pojava rasa

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- likovna umjetnost (keramika)
- vjerske predstave; kultovi
- rječnik novih pojmova

23. NEOLIT I NJEGOVE KARAKTERISTIKE

- prijelaz ka zemljoradnji, stočarstvu
- oruđe za rad
- ljudske nastambe
- rječnik novih pojmova

24. METALNO DOBA I ENEOLIT

- podjela rada
- obrazovanje jezičkih grupa (naglasak na indoevropskoj)
- raspad prvobitne ljudske zajednice; pojava svojine - stvaranje uzih zajednica
- rječnik novih pojmova

IV Prahistorijska kultura na tlu današnje Bosne i Hercegovine

25. PALEOLIT NA PROSTORU

DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE

- arheološka nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine (pećina Badanj kod Stoca)
- karakteristike života; naselja, umjetnost, nošnji, kultovi, vjerovanja
- rječnik novih pojmova

26. NEOLIT NA PROSTORU DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE

- arheološka nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine (Butmir)
- karakteristike života; naselja, umjetnost, nošnja, kultovi, vjerovanja
- rječnik novih pojmova

27. ŽELJEZNO DOBA NA PROSTORU DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE

- arheološka nalazišta
- nosioci kulture željeznoga doba.
- naselja, privređivanje - društveno-organizacijske promjene - umjetnost
- naučnici koji su se bavili istraživanjem prahistorijske kulture na prostoru BiH
- rječnik novih pojmova

V Civilizacije istočnih naroda

28. STARE CIVILIZACIJE-OPĆE KARAKTERISTIKE

- područja stvaranja
- irigacioni sistemi
- ropstvo, despotija
- seoske općine
- postojbine prvih pisama
- religije
- rječnik novih pojmova

29. MEZOPOTAMIJA

- stanovnici: Sumerani i Babilonci
- gradovi-države: Ur, Uruk

- poljoprivreda, zanatstvo
- "viseći vrtovi"
- pismo, književnost-Ep o Gilgamešu
- likovna umjetnost-reljefi i skulpture
- Hamurabijev zakonik
- nauka (kalendar...)
- rječnik novih pojmova

30 EGIPAT - "DAR NILA"

- osnovne odlike društva, teokratija
- privreda (trgovina, zanati)
- rječnik novih pojmova

31. KULTURA I UMJETNOST STAROGA EGIPTA

- hijeroglifsko pismo
- arhitektura
- začeci nauke (dekadni sistem, kalendar)
- religija; balzamovanje
- rječnik novih pojmova

32. JEVREJI; FENIČANI

- historijsko područje života Jevreja
- vođe naroda-patrijarsi
- egipatsko ropstvo
- Jeruzalem-gradnja hrama
- Feničani-pomorci i trgovci
- utemeljitelji fonetskoga pisma
- rječnik novih pojmova

33. DREVNA INDIJA

- stanovništvo
- društveni odnosi: kastinski sistem
- religija, književnost
- rječnik novih pojmova

34. KINA

- privreda i kultura: Kineski zid
- naučna dostignuća; pismo
- umjetnost, religija
- rječnik novih pojmova

VI Kultura i civilizacija pretkolumbovske Amerike

35. PRETKOLUMBOVSKE CIVILIZACIJE AMERIKE

- civilizacija Inka
- civilizacija Maja
- civilizacija Asteka
- njihova arhitektura, umjetnost, religija, nauka
- dolazak konkvistadora i njihov odnos prema ovim civilizacijama
- rječnik novih pojmova

VII Historija i savremenost

36. NASELJA, NJIHOVE VRSTE

- prirodni uvjeti za razvoj naselja
- gradsko naselje; grad kroz historiju
- odnos grada i sela - njihova ekonomska, socijalna, kulturna uvjetovanost komunikacija-preduvjet obostranog progressa (dati primjere kroz historiju)

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- gradska naselja i njihova pojava u Bosni i Hercegovini; različiti tipovi gradova
- rječnik novih pojmova

37. MIGRACIJE-POJAM

- značaj migracija u historiji (od prahistorije do danas)
- najveće migracije u historiji
- uzroci i posljedice migracija
- promjene demografske slike društva
- rječnik novih pojmova

38. DRŽAVA-POJAM

- država kroz historiju; njene forme-grčki polisi, Rimsko i Bizantijsko carstvo, srednjovjekovne evropske države, Osmansko i Habsburško carstvo; njihovo funkcioniranje
- nacionalne države 19. stoljeća-uzor savremenoga poimanja države
- savremene države i njihovo funkcioniranje
- rječnik novih pojmova

39. NACIJA I NACIONALIZAM

- DRUŠTVENO-HISTORIJSKE POJAVE
- nacionalizam 19. stoljeća; doba nacionalizma i njegove karakteristike, stvaranje evropskih nacionalnih država-modela
- razlike nacionalizma 19. stoljeća i savremenih nacionalizama (dati primjere)
- nacionalni identitet
- rječnik novih pojmova

40. POJEDINAC U HISTORIJI

- pojedinac kao vladar, vrste vladarske vlasti-od prvobitne zajednice do vlasti u savremenim državama
- uloga vladara u historijskim procesima
- pojedinci van vlasti-filozofi, revolucionari i njihova uloga
- obrada jedne ličnosti 20. stoljeća
- dati karakteristike ličnosti
- navesti okolnosti koje su je učinile "žvelikom"
- rječnik novih pojmova

41. MARGINALNE GRUPE

U HISTORIJI-NEKADA I SADA

- izučavanje i kategorizacija marginalnih grupa (seljaštvo, žene, djeca)
- pitanje manjina
- seljaštvo kroz historiju
- primjer pojave dugoga trajanja u historiji
- primjer marginalne grupe u historiji
- funkcija seljaštva u društvu (ekonomska, vojna, demografska)
- rječnik novih pojmova

42. ŽENA U HISTORIJI-IZUČAVANJE

PRETPOSTAVKI RAZUMIJEVANJA NEJEDNAKOSTI

- razlozi potrebe izučavanja problema žene-konstitutivnoga elementa društva; izučavanje odnosa moći
- historija žena, ženska historija, rodna ("gender") historija-pregled teorija
- dosadašnja historiografija o ulozi žene; budućnost ove historiografije
- rječnik novih pojmova

43. DEMOKRATIJA KROZ HISTORIJU

- pitanje ljudskih prava kroz historiju i njegovo shvatanje
- Grci, Rimljani
- Magna carta libertatum; prosvjetiteljstvo-doba razuma, John Locke (Džon Lok), slavna revolucija
- Američka deklaracija nezavisnosti; Voltaire (Volter); Deklaracija o pravima čovjeka i građanina - 1789.
- Zakoni protiv ropstva
- institucije 20. stoljeća- Liga naroda, Atlantska povelja; opća deklaracija o ljudskim pravima; Vijeće Evrope, Evropska konvencija o ljudskim pravima
- veliki ljudi: Lincoln (Linkoln), Mahatma Gandhi (Gandi), Martin Luther king (Martin Luter king), Nelson Mandela
- rječnik novih pojmova

44. "CRNE RUPE" U HISTORIOGRAFIJI I BUDUĆNOST HISTORIJSKE NAUKE

- nedostatak izvora-mogućnost manipuliranja
- kontroverze u historiografiji-kontroverze u javnosti
- oslonac na historiografiju-nova saznanja, manje kontroverzi
- sadašnje stanje historijske nauke
- stanje historiografije u Bosni i Hercegovini
- rječnik novih pojmova

LITERATURA:

- Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine (tom. I-VII), Sarajevo, 1988.
- Atlas svjetske povijesti, The Times, Zagreb, 1987.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda (tom 1-6), Zagreb
- Bertrand, Rasel, Istorija zapadne filozofije i njena povezanost sa političkim i društvenim uslovima od najranijeg doba do danas, Beograd, 1998.
- Fiamengo, Ante, Osnove opće sociologije, Narodne novine, Zagreb, 1974.
- Funkcija istorijske svijesti, u: Treći program Radio Beograda, Proleće, 1972. (str. 190-317)
- Gross, Mirjana, Historija i društvene znanosti, u: Časopis za suvremenu povijest, Sv. 2, 1975. (str. 71-99)
- Gross, Mirjana, Historijska znanost, Razvoj, oblik, smjerovi, Zagreb, 1976.
- Gross, Mirjana, Na putu k budućoj historijskoj znanosti, u: Časopis za suvremenu povijest, Sv. 2, 1977. (str. 37-65)
- Gross, Mirjana, Suvremena historiografija, Korijeni, postignuća, traganja, Novi Liber, Zagreb, 1996.
- Grupa autora, Povijest svijeta, Od početka do danas, Zagreb, 1977.
- Grupa autora, Praistorija jugoslovenskih zemalja, Knj.I-II, Sarajevo, 1979-1983.
- Grupa autora, Kulturna istorija Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1984.
- Hawkes, Jacquetta, Prehistorija, u: Kulturni i naučni razvoj, Sv. 1. knj. I, Zagreb, 1966.
- Heler, Agnes, Teorija istorije, Pečat, Beograd, 1984.
- Istorija i druge nauke, u: Treći program Radio Beograda, Proleće, 1971. (str. 305-501)
- Kale, Eduard, Povijest civilizacija, Zagreb, 1991.
- Kolingvud, Robin Dž, Ideja istorije, Svjetlost, Sarajevo, Globus, Zagreb, 1986.
- Kovačević-Kojić, Desanka, Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, IP Veselin Masleša, Sarajevo, 1978.

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- Lopez, Roberto, Rođenje Evrope, Školska knjiga, Zagreb, 1978.
- Mendras, Hari, Seljačka društva, Globus, Zagreb, 1986.
- Migracije i Bosna i Hercegovina, Materijali s naučnog skupa Migracioni procesi i Bosna i Hercegovina od ranog srednjeg vijeka do najnovijih dana-njihov uticaj i posljedice na demografska kretanja i promjene u našoj zemlji, održanog u Sarajevu 26. i 27. oktobra 1989. godine, Sarajevo, 1990.
- Mitrović, Andrej, Istorijska svest i istorijski nacionalni mit, u: Treći program Radio Beograda, Zima, 1973. (str. 9-14)
- Mitrović, Andrej, Propitivanje Klio, Ogledi o teorijskom u istoriografiji, Beograd, 1996.
- Plehanov, Georgij, K pitanju o ulozi ličnosti u istoriji, Beograd, 1959.
- Popović, Mihailo, Problemi društvene strukture, Uvod u sociologiju, BIGZ, Beograd, 1974.
- Savremenost i istorijska svijest, u: Marksistička misao, Sv. 2, 1985.
- Stanković, Đorđe, Iskušenja jugoslovenske historiografije, Rad, Beograd, 1988.
- Urbano biće Bosne i Hercegovine, Institut za istoriju, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1996.
- Velika ilustrirana povijest svijeta, Knj. I, II, Otokar Keršovani, Rijeka
- Vujović, Sreten, Sociologija grada, Sociološka hrestomatija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988.
- Wolley, Sir Leonard, Počeci civilizacije, u: Kulturni i naučni razvoj, Sv. 1, knj. II, Zagreb, 1966.

II razred

(2 sata sedmično - 70 godišnje)

Pregled programskih sadržaja	Sati za Obradu	Ostali tipov sati
I Mediteran u kojem se začela Evropa	2	-
II Život i kultura starih Grka	8	2
III Helenizam	2	1
IV Život i kultura starih Rimljana	8	2
V Pojmovnik srednjovjekovlja	2	1
VI Četiri srednjovjekovne Evrope	4	2
VII Zapadnoevropsko I bosansko srednjovjekovlje: odbijanja i privlačenja	6	3
VIII Stožerne države zapadne Evrope u XIII i XIV stoljeću	3	1
IX Na rubovima zapadne Evrope	3	2
X Ljeto i jesen bosanskog srednjovjekovlja	10	3
XI Sve je isto, sve je različito	2	1
XII Valorizacija i interpretacija	1	1

ŽIVOT I KULTURA STARIH GRKA I RIMLJANA I SREDNJI VIJEK

MEDITERAN U KOJEM SE ZAČELA EVROPA

1. MEDITERAN KAO KOLIJEVKA CIVILIZACIJE

- Šta je Mediteran?
- Stare i nove civilizacije

- Drevni gradovi i narodi
- Susret religija i kultura
- Rječnik novih pojmova
- ŽIVOT I KULTURA STARIH GRKA

1. ŽIVOT NA "MOSTU TRIJU KONTINENATA"

- Geografski položaj
- Prirodni uvjeti za privredni razvoj
- Stanovništvo
- Rječnik novih pojmova

2. EGEJSKI SVIJET

- Homerovo predanje
- Velika arheološka otkrića (Schliman, Evans)
- Rječnik novih pojmova

3. VELIKA KOLONIZACIJA GRKA

- Privredne prilike
- Rasprostranjenost i značaj kolonija u Sredozemlju
- Rječnik novih pojmova

4. SREDIŠNJI GRADOVI STARE GRČKE

- Sparta
- Atina
- Rječnik novih pojmova

5. KULTURA I UMJETNOST

- Vjerovanja i mitologija
- Olimpijske igre
- Književnost i muzika
- Filozofija
- Graditeljstvo
- Vajarstvo i slikarstvo
- Pozorište
- Rječnik novih pojmova

HELENIZAM

- Makedonska prevlast u Grčkoj
- Filip II i Aleksandar Makedonski
- Nauka i umjetnost helenizma
- Rječnik novih pojmova

ŽIVOT I KULTURA STARIH RIMLJANA

1. SREDIŠNJI DIO MEDITERANA

- Geografski položaj
- Prirodni uvjeti za privredni razvoj
- Najstariji stanovnici
- Rječnik novih pojmova

2. ETRURSKA KULTURA

- Gradska civilizacija
- Vjerovanja
- Umjetnost
- Rječnik novih pojmova

2. DRUŠTVENO-POLITIČKO UREĐENJE STAROG RIMA

- Smještaj grada Rima
- Kraljevstvo
- Republika
- Diktatura

- Trijumvirat
- Carstvo/Principat
- Kolonat
- Dominat
- Rječnik novih pojmova

4. RIMSKA VOJSKA, OSVAJANJA I VOJSKOVOĐE

- Organizacija vojske
- Širenje carstva
- Rječnik novih pojmova

5. RIMSKA KULTURA

- Latinski jezik i pismo
- Rimsko pravo
- Književnost i filozofija
- Graditeljstvo i umjetnost
- Vjerovanja
- Rječnik novih pojmova

POJMOVNIK SREDNJOVJEKOVLJA

1. HILJADU GODINA SREDNJEG VIJEKA

- Ime, periodizacija, prostor(i)
- Rani srednji vijek: posustajanje klasične kulture. Rimska oronulost i barbarska nezrelost. Dva stoljeća mračnog srednjeg vijeka
- Razvijeni srednji vijek: obnavljanje antičkih iskustava. Izgradnja temelja modernih evropskih država
- Kasni srednji vijek: društvo na vrhuncu-društvo na umoru: transformacija srednjovjekovnog mišljenja
- Rječnik novih pojmova

2. SREDNJOVJEKOVNA EVROPA: TEHNIČKI POJAM ZA JEDAN OKVIR. OD MITSKE EVROPE DO EVROPE ENCIKLOPEDISTA. EVROPA NA ČEKANJU

- Evropocentrizam: samo jedan od mogućih pogleda iz današnje perspektiva. Multiperspektivnost historije: područje "revolucije" (romansko-germansko) i područje "evolucije" (anglosaksonsko-slavensko)
- rimska "Evropa": jedno naslijeđe za sve. Odnos standarda i varijeteta
- Četiri srednjovjekovne (kulturološke) Evrope: zapadno-latinska, istočno-grčka, slavenska i arapsko-islamska
- Jugoistočna Evropa: "Historijski pejzaž" duž Skadarskog meridijana. Prostor podjela-prostor spajanja. Geografija kao trajni faktor povijesti: ljudi nasljeđuju geografiju. Mit o rijeci Drini
- Rječnik novih pojmova

ČETIRI SREDNJOVJEKOVNE EVROPE

1. ZAPADNO-LATINSKA EVROPA: RIMSKE INSTITUCIJE, GRČKA MISAO, KRŠĆANSTVO I LATINSKI JEZIK

- Univerzalna tema: civilizacija i barbarstvo. Prednosti civilizacije-prednosti barbara. Budućnost u rukama barbara
- Germani brzo ruše i sporo grade. Teško ali neizbježno zbližavanje. Rimske institucije u germansko-kršćanskom

ruhu

- Franci: od Klodovika do Karla Velikoga. Od krštenja do carskoga pomazanja. Sakralizacija politike, nastanak crkvene države
- Carstvo Karlo Velikoga 800. godine: novi Rim u franačkoj verziji. Staro polazište-nova rješenja. Karolinško carstvo: div na glinenim nogama. Političko nagovještjenje Evrope: pogrešno polazište. Karolinška "renesansa": obnova koja nadilazi plemenske granice, kontrapunkt partikularizmu: početni kapital za budućnost
- Rječnik novih pojmova

2. ISTOČNO-GRČKA (BIZANTSKA) EVROPA: RIMSKE INSTITUCIJE, GRČKA MISAO, KRŠĆANSTVO I GRČKI JEZIK

- Konstantinopolis: Istočni Rim. Početak razdvajanja jednog iskustva
- Car Justinijan (527-563): pobjeda grčkog jezika i kodifikacija rimskog prava. Vojnička i kulturološka reconquista: dometi i značenja
- Jedina država ranog srednjeg vijeka dostojna toga imena
- Slaveni u bizantijskom carstvu: učenici i učitelji. Kulturna interakcija hiljadugodišnjeg trajanja
- Rječnik novih pojmova

3. SLAVENSKA EVROPA: RIMSKE INSTITUCIJE, GRČKA MISAO, KRŠĆANSTVO I SLAVENSKI JEZIK/JEZICI

- Slavenski narodi među "putujućim" narodima Evrope
- Tehnička (geografska) podjela
- Kasna antika i etabliranje kršćanstva među Južnih Slavenima. Iliromansko-kršćanska kulturna simbioza. Živjeti pod novim uvjetima
- Epohalna misija solunske braće Ćirila i Metodija: početak slavenske pismenosti, nastanak žrećeg svijeta
- Rječnik novih pojmova

4. ARAPSKO-ISLAMSKA EVROPA

- Nova vjera nasuprot starim vjerama. Pojava i širenje islama. Muhammed, a.s., i Hidžra. Početak nove epohe, početak nove kulture
- Originalnost arapsko-islamske sinteze: oduševljenje za novu vjeru
- Arapski kalifati u Damasku i Bagdadu. Svjetska misija arapsko-islamske kulture
- Arapi i kršćanski svijet. Dvije svjetske sile: Saraceni i Rimljani
- Rječnik novih pojmova

ZAPADNO EVROPSKO I BOSANSKO SREDNJOVJEKOVLJE: ODBIJANJA I PRIVLAČENJA

1. BILANS PET STOLJEĆA ZAPADNOEVROPSKE HISTORIJE (V-X ST.)

- Germanske države na Zapadu: nasljednice rimskog političkog sistema. Usvajanje rimskih pravnih institucija. Salijski zakonik: kodifikacija običajnog prava i "plemenskog separatizma"
- Evropa bez gradova u lokalnim granicama: trijumf naturalne privrede
- Uloga benediktanskih samostana: samostan kao "grad"

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- Smjer crkvenopolitičkoga razvoja: prema dvije crkve, prema blokovskom sistemu, prema balansu moći
- Rječnik novih pojmova

2. JUŽNOSLAVENSKI SVIJET NA RAZMEĐU ISTOKA I ZAPADA

- Južnoslavenska "heptarhija": prekoračenje praga nove historije
- Zapad gleda prema Rimu, Istok prema Konstantinopolisu. Trajni rezultat historije nakon crkvenoga raskola 1054. godine
- Pripadati Istoku, pripadati zapadu: dvije strane jedne medalje
- Društva u nastajanju: "spratovi društava". Državno-politička nomenklatura ranog srednjeg vijeka: plemenska država i rimsko pravo
- Rječnik novih pojmova

3. BOSANSKO-HUMSKA RANOSLAVENSKA STOLJEĆA

- Nacionalne/nacionalističke historiografije i bosansko srednjovjekovlje. Čija je Bosna ili šta se stvarno dogodilo? "Privatizacija" prošlosti ili povijest kao oruđe života?
- Evropske ranosrednjovjekovne kulturne grupe u Bosni i Humu: intenzitet i dometi zračenja, preplitanja i stapanja. Između mediteranskih i srednjoevropskih kulturnih utjecaja: konstanta koja se ponavlja od prehistorije. Rukopis geografije-najstariji "udžbenik" historije. Bosansko-humsko društvo ranoga srednjeg vijeka: vidovi privređivanja, vjerska shvatanja, običaji, oblikovanje životnoga ambijenta. Tragovi pismenosti. Kristalizacija staleža
- Ime rijeke-ime zemlje. Od Konstantina Porfirogeneta do bana Kulina. Prvi poznati bosanski vladari i odnosi sa susjedima
- Crkvena organizacija i crkvena arhitektura ranoga srednjeg vijeka. Prvi val urbanizacije srednjovjekovne Bosne
- Rječnik novih pojmova

4. XIII STOLJEĆE: ROĐENJE NOVE EVROPE

- Evropa gradova, trgovine, univerziteta i gotičkih katedrala. Sekularizacija obrazovanja. Od poljoprivredne prema pomorskoj civilizaciji. Zlatni dukat: "dolar" srednjega vijeka. Oblikovanje protostruktura modernih evropskih društava
- Demografska obnova i nove tehnike
- Početak trgovinske revolucije. Razgradnja tradicionalne društvene slike: nastanak četvrtoga stupa društva
- Univerzalno papinstvo i križarski pohodi
- Rječnik novih pojmova

5. REAKCIJA BOSANSKO-HUMSKE PERIFERIJE

- Raspad evropskoga crkveno-političko-blokovskoga sistema: pad Carigrada u četvrtom križarskom pohodu (1202-1204). Bizant u defanzivi: uspostava nove mreže crkveno-političke subordinacije u jugoistočnoj Evropi. Velika historija i njezine posljedice na rubnim područjima
- Odvajanje bosanske biskupije od države. Država bez biskupije: država na jednoj nozi
- Izrastanje alternative biskupije: Crkva bosanska
- Sadržaj propuštene šanse: izgubljeno XIII stoljeće
- Rječnik novih pojmova

6. NA ISHODIŠTU "NOVOG" BOSANSKOG SREDNJOVJEKOVLJA: BAN STJEPAN II KOTROMANIĆ (1322-1353)

- Pješčani sat okrenut na drugu stranu. Preobražaji prema zapadnoevropskom "receptu": rudarstvo, trgovina i gradovi u dosluhu. Drugi val urbanizacije srednjovjekovne Bosne. Blagotvorni utjecaj gradova, "motora u neprestanom radu". Ekonomija-rezom političke akcije
- Od patrimonijalnih shvatanja prema zreloom feudalizmu i kodificiranom pravu. Dvorska država. Dinastički horizonti Kotromanića
- Osnivanje Bosanske franjevačke vikarije. Srednjovjekovna Bosna i tzv. neetablirano kršćanstvo
- Pismenost: najvažniji pokazatelj kulturnog razvoja društva. Bosanska (zapadna) ćirilica
- Rječnik novih pojmova

STOŽERNE DRŽAVE ZAPADNE EVROPE U XIII I XIV STOLJEĆU

1. RAZLIČITA ISKUSTVA, RAZLIČITI PUTEVI: POLITIČKA FRAGMENTIRANOST KAO PRAVILO

- Preporod Francuske
- Filip II August (1180-1223), Luj IX Sveti, Filip IV Lijepi. Francuski kraljevi u borbi za osvajanje svoga kraljevstva. Pariz: evropska Atina
- Arapsko-islamski utjecaji na francusku kulturu. Gotička umjetnost: univerzalni kulturološki "jezik" Zapadne Evrope
- Stogodišnji rat i Ivana Orleanska. Nastanak francuske "nacionalne" crkve
- Rječnik novih pojmova

2. OTOČNO ISKUSTVO ENGLESKE

- Dvije sastavnice engleske historije: Anglo-Sasi i Normani
- Francuski Plantagenti na engleskom prijestolju
- Velika povelja slobode i početak engleskoga parlamenta
- Nerazriješiva povezanost Engleske i Francuske. Reforma Johna Vicklifa i nastanak engleske "nacionalne" crkve
- Rječnik novih pojmova

3. ISPRAZNA SLAVA: PARADOKSALNA SUDBINA CARSTVA NA ZAPADU

- Od Karla Velikoga do Otona I: pretežak teret za Njemačku. Sukob papstva i carstva
- Friedrich I. Barbarosa i Friedrich II Hohenstaufen. Minorni učinak carstva: rezultati sa kontrafektima
- Luksemburgovci u carstvu: Sigismund Luksemburški, rani makijavelijanski model evropskoga vladara. Odnosi sa Češkom, reforma Jana Husa i husitski ratovi. Nastanak češke "nacionalne" crkve
- Najava reformacije: konfesionalizacija i politička pluralizacija Zapadne Evrope
- Rječnik novih pojmova

NA RUBOVIMA ZAPADNE EVROPE

1. JUŽNOSLAVENSKI SVIJET I UGARSKA: ISKUSTVO DUGO PET STOLJEĆA

- Kako su "ljudožderi" postali najkatoličkiji kraljevi?
- Zemlje "svete krune" Ugarske: politička fikcija održavana nasiljem

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- Jadranska sinteza Ludovika I Anžuvina i srednjoevropske vizije Sigismunda Luksemburškoga
- Ugarska kao posrednik u kulturnoj razmjeni južnoslavenskoga svijeta i srednjo-istočne Evrope. Davanja i primanja u sferi dvorske kulture. Rudari Sasi: integrativni faktor između srednjo-istočne Evrope i južnoslavenskoga svijeta
- Rječnik novih pojmova

2. JUŽNOSLAVENSKI I MEDITERANSKI SVIJET: VRATA RAZMJENE OTVORENA STOLJEĆIMA

- Mediteran, "bazen usred vrta": katalizator povijesti
- Duž antičko-rimskih puteva: razmjena ljudi, roba i ideja
- Dva najvažnija predstavnika/posrednika Mediterana: Dubrovnik i Venecija
- Dubrovačke kolonije: kontinentalni "Mediteran" na Balkanu
- Rječnik novih pojmova

3. JUŽNOSLAVENSKI SVIJET I OSMANSKO CARSTVO

- Ukorijenjene predrasude: razdvajanje dometa na estetskom i političkom planu
- Nastanak i razvoj Osmanskoga carstva
- Osmanska vojna lepeza u jugoistočnoj Evropi krajem XIV stoljeća. Osvajanje Carigrada 1453. godine: Osmansko carstvo, najjača vojna sila Evrope
- Početak širenja i primanja islama među Južnim Slavenima
- Rječnik novih pojmova

LJETO I JESEN BOSANSKOGA SREDNJOVJEKOVLJA

1. BOSANSKO KRALJEVSTVO KOTROMANIĆA

- Najmlađa evropska monarhija
- Sakralni karakter ideje kraljevstva: krunidbeni obred
- Mile(ševo)-Arnautovići: krunidbena i grobna crkva Kotromanića
- Krunisanje Tvrtka I Kotromanića 1377. godine: vladar samodržac, istočni model vladara/vlasti. Širenje granica: izlazak Bosne na istočni Jadran
- Rječnik novih pojmova

2. BOSANSKA DRŽAVA U CRKVENO-POLITIČKOJ HIJERARHIJI SREDNJOVJEKOVNE EVROPE

- Sistem funkcioniranja srednjovjekovne države: politički narod i predstavničke ustanove
- Teorija i praksa crkveno-političke subordinacije
- Razlaz Bosne i Rima sredinom XIII stoljeća. Konfederalizacija i politička pluralizacija bosanskoga srednjovjekovlja
- Kruna i mistično tijelo kraljevstva. Dislokacija grobne crkve na Bobovac. Ideologija monarhije: kruna i vladarski grobovi na istom mjestu
- Rječnik novih pojmova

3. PROPAST DRŽAVE PRIPREMANA SA SVIH STRANA

- unutrašnji i vanjski razlozi katastrofe
- Bosanska država u međublokovskom stisku Ugarske i Osmanskoga carstva: poligon odmjeravanja snaga velikih sila

- 1463. godina: kraj jedne i početak druge političke stvarnosti. "Pred očima svijeta gori jedno ugledno kraljevstvo."

- Tradicija bosanske države nakon 1463.
- Rječnik novih pojmova

4. MATERIJALIZACIJA VLADARSKE IDEOLOGIJE

- Sakralna i profana arhitektura: romaničko-gotičke varijacije
- Vladarski simboli: kruna, skiptar, prijestolje i vladarska jabuka
- Vladarski ideal: kralj, vitez i svetac. Vladarski realitet: makijavelijanski principi
- Heraldika: "Stenografija povijesti"
- Rječnik novih pojmova

5. STILIZACIJA ŽIVOTA FEUDALNE ELITE

- Ideja lijepoga u srednjem vijeku
- Kultura stanovanja. Internacionalni stil odijevanja. Kultura knjige: romaničko-gotičke iluminacije
- Bosansko srebro i zlato
- Dvorska zabava i razbribriga
- Rječnik novih pojmova

6. DVA KURIOZITETA SREDNJOVJEKOVNE BOSANSKE HISTORIJE: CRKVA BOSANSKA I STEĆCI

- Crkva bosanska: od mita do naučnoga objašnjenja. Sveci i heretici: dualistička sudbina srednjovjekovnoga čovjeka
- Ni Istok, ni Zapad: vjera bosanska. Kršćanska konfesija kao model identifikacije: društvena uloga Crkve bosanske: Crkva, dvor i vlastela
- Organizacija Crkve bosanske. Bosanski i strani izvori o Crkvi bosanskoj. Skriptoriji Crkve bosanske kao centri pismenosti
- Nastanak Crkve bosanske
- Rječnik novih pojmova

7. BOSANSKI MRAMOROVI-STEĆCI

- U kontinuitetu vremena i prostora
- Oblici i simboli stećaka. Natpisi na stećcima i narodna pismenost
- Umijeće umiranja. Individualizacija i humanizacija smrti
- Zagonetka smrti. Ideja groba-ideja vječne kuće
- Rječnik novih pojmova

SVE JE ISTO, SVE JE RAZLIČITO

1. SREDSTVA I DOMETI KOMUNIKACIJE

- Razine komunikacije u predliterarnoj kulturi. Dugi put informacija: prirodno i natprirodno u slici "svijeta. Nepoznati uzroci bolesti: povod za širenje psihoze
- Pismo i pisma, jezik i jezici. Povlašteni i oni koji to nisu
- Kopnjeni i pomorski putevi: cirkulacija novca i informacija. Informacija na početku i na kraju puta
- Knjiga: dostupna samo povlaštenima. Biblijska slika historije
- Rječnik novih pojmova

2. GEOGRAFSKI HORIZONTI

- Zemlja u središtu svemira
- Geografski vodiči

- Istraživanje svijeta
- Najduži put: Put svile
- Rječnik novih pojmova

XII VALORIZACIJA I INTERPRETACIJA

1. ZA JEDNE POČETAK, ZA DRUGE

KRAJ EPOHE: HISTORIJU PIŠU POBJEDNICI

- Dogođeno i ispričano: nikad u potpunoj saglasnosti. Odnos kontinuiteta i diskontinuiteta
- Jedan od puteva znanja: stalna otvorenost historije koja izmiče shematskim interpretacijama
- Mračni ili fantastični srednji vijek?
- Epilog. Kultura: »Najveća ličnost historije«
- Rječnik novih pojmova

LITERATURA:

- Predrag Matvejević, Mediteranski brežujar, Ljubljana, 1990.
- F. Chamoux, Grčka civilizacija, Zagreb, 1970.
- Christian Meier and Robert Kimber, Athens: A Portrait of the City in its Golden Age (History Wiz Books)
- Michael Grant, Myths of the Greeks and Romans (History Wiz Books)
- Robert Morkot, The Penguin Historical Atlas of Ancient Greece (History Wiz Books)
- John Boardman, Oswyn Murray and Jasper Griffin, The Oxford Illustrated History of Greece and the Hellenistic World (History Wiz Books)
- A. N. Maškin, Historija starog Rima, Beograd, 1951.
- P. Grimal, Rimski civilizacija, Beograd, 1968.
- Gaj J. Cezar, Galski i građanski rat, Beograd, 1980.
- O. Neurath, Historija antičke privrede, Beograd, 1947.
- Edward Gibbon, The Decline and Fall of the Roman Empire (History Wiz Books)
- C. M. Wells, The Roman Empire (History Wiz Books)
- John Boardman, The Oxford Illustrated History of the Roman World (History Wiz Books)
- Ivo Bojanovski, Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji, Sarajevo, 1974.
- Ivo Bojanovski, Bosna i Hercegovina u antičko doba, Sarajevo, 1988.
- Đuro Basler, Arhitektura kasnoantičkog doba u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1972.
- Pavo Anđelić, Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine, djela ANUBiH, Knjiga 38, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo, 1970.
- Pogled na franjevačko graditeljstvo XIV. i XV. vijeka u Bosni, Radovi sa simpozija: Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura. Izdanja Muzeja grada Zenice, III, Zenica, 1973.
- Bobovac i Kraljeva Sutjeska, Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV. i XV. stoljeću, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973.
- Krunidbena i grobna crkva bosanskih vladara u milama (Arnautovićima) kod Visokog, GZM, NS, (A), XXXIV/1979, Sarajevo, 1980.
- Doba srednjovjekovne bosanske države, u: Kulturna historija Bosne i Hercegovine, Veselin Masleša, Sarajevo, 1984.
- Anto Babić, O pitanju formiranja srednjovjekovne bosanske države, Radovi ND BiH, III, Sarajevo, 1955.

- Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni, u: Iz historije srednjovjekovne Bosne, Svjetlost, Sarajevo, 1972.
- Franz Babinger, Mehmed Osvajač i njegovo doba, Matica Srpska, 1968.
- Fernand Braudel, Civilizacije kroz povijest, Globus, Zagreb, 1990.
- Sima Ćirković, Istorija srednjovjekovne bosanske države, SKZ, Beograd, 1964.
- Odjeci rittersko-dvorjanske kulture u Bosni krajem srednjeg vijeka, Radovi sa simpozija: Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura, III, Zenica, 1973.
- Susreti velikih civilizacija oko 1300. Istok i Zapad u jugoistočnoj Evropi, JIČ, 14/1-2, Beograd, 1975.
- Bosanska crkva u bosanskoj državi, u: Prilozi za istoriju, I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države, ANUBiH, Posebna izdanja, Knjiga LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 17, Sarajevo, 1987.
- Dvor i kultura u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, u: Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih i kulturnih kretanja u jugoistočnoj Evropi, posebna izdanja, Zemaljski muzej, Sarajevo, 1989.
- Gregor Čremošnik, Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka, II, posebni otisak iz GZM, Sarajevo, 1949/50.
- Srećko M. Džaja, Bosansko srednjovjekovlje kroz prizmu bosanske krune, grba i biskupije, Jukić, 15, Sarajevo, 1985.
- Ideološki i politološki aspekti propasti bosanskog kraljevstva 1463. godine, Christiana Croatica Periodica, X/18, Zagreb, 1986.
- Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine. Prede-mancipacijsko razdoblje 1463-1804, 2, popravljeno i dopunjeno izdanje, Mostar, 1999.
- J. Le Goff, Srednjovjekovna civilizacija Zapadne Evrope, Jugoslavija, Beograd, 1974.
- Adem Handžić, Rudnici u Bosni u drugoj polovini XV stoljeća, prilozi za orijentalnu filologiju, Orijentalni institut u Sarajevu, XXVI/1976, Sarajevo, 1978.
- Johan Huzinga, Jesen srednjeg vijeka, Naprijed, Zagreb, 1991.
- Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna. Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377), GZH, Zagreb, 1989.
- Desanka Kovačević, Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni, ND BiH, Knjiga 18, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, Sarajevo, 1961.
- Desanka Kovačević-Kojić, Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978.
- Dubravko Lovrenović, Bosansko-humski mramorovi-stećci, Bosna franciscana, 7, Sarajevo, 1997.
- Bosansko srednjovjekovlje u svjetlu kristijanizacije vladarske ideologije, Bosna franciscana, 8, Sarajevo, 1997.
- Roberto Lopez, Rođenje Evrope, Školska knjiga, Zagreb, 1978.
- Dominik Mandić, Bogomilska crkva bosanskih krstjana, Chicago, 1962.
- Jozef Matus, Osmansko carstvo, Školska knjiga, Zagreb, 1992.
- Nada Miletić, Stećci, u: Umetnost na tlu Jugoslavije, Beograd-Zagreb-Mostar, 1982.
- A. L. Morton, Istorija Engleske, Veselin Masleša, Sarajevo, 1955.
- Dmitrij Obolenski, Vizantijski komonvelt, Prosveta-SKZ, Beograd, 1991.

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- Georgije Ostrogorski, Istorija Vizantije, SKZ, Beograd, 1969.
- Leon Petrović, Kršćani bosanske crkve, Dobri pastir, Sarajevo, 1953.
- Henri Pirenne, Povijest Evrope od seobe naroda do XVI. stoljeća, Kultura, Zagreb, 1956.
- TheTimes, Atlas svjetske povijesti, Cankarjeva založba, GZH, Zagreb, 1987.
- Tomislav Raukar, Hrvatsko srednjovjekovlje (prostor, ljudi, ideje), Školska knjiga-Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1997.
- Paul Sete, Epohe svjetske istorije, Veselin Masleša, Sarajevo, 1963.
- Marian Wenzel, Ukrasni motivi na stećcima, Veselin Masleša, Sarajevo, 1965.
- Bartol Zmajčić, Heraldika, Zagreb, 1971.

III razred

(2 sata sedmično - 70 godišnje)

I Nastanak modernoga svijeta	(10+4)
II Balkanski i južnoslavenski svijet između dviju civilizacija	(7+6)
III bosna i Hercegovina u Osmanskom carstvu	(13+7)
IV Bosanski mikrokosmos	(16+7)

I Nastanak modernoga svijeta

1. ANTROPOCENTRIČNA SLIKA SVIJETA

- renesansa
- znanstveno mišljenje
- prosvjetiteljstvo, racionalizam, enciklopedizam
- tehnička dostignuća
- prekretni stvaraoci i djela u umjetnosti, graditeljstvu, muzici, književnosti, znanosti, filozofiji
- rječnik novih pojmova

2. VJERSKI RASKOLI I BORBE

- konfesionalizacija u Evropi
- reformacija i protureformacija
- rječnik novih pojmova

3. VELIKAGEOGRAFSKA ISTRAŽIVANJA I OTKRIĆA

- prekomorska kolonijalizacija
- uništenje starosjedilačkih kultura i naroda, razlike u načinu osvajanja Sjeverne i Južne Amerike (protestanti i katolici)
- razvoj Sjeverne Amerike
- ekonomske, političke i kulturne posljedice-promjene slike svijeta
- rječnik novih pojmova

4. DVA VELIKA CARSTVA NA PRAGU MODERNOGA DOBA

- Osmansko carstvo i sultan Sulejman, špansko kraljevstvo i kraj Filip II
- Osmanlije u prodoru ka Evropi, Španci osvajaju tzv. Novi svijet
- rječnik novih pojmova

5. PROCES UNUTRAŠNJE KRIZE

I OPADANJA MOĆI OSMANSKOGA CARSTVA

- važne bitke i ratovi u 16. i 17. stoljeću
- situacija u jugoistočnoj Evropi nakon Bečkog rata - stvaranje nove konstelacije političkih odnosa među evropskim silama

- geneza tzv. Istočnoga pitanja
- rječnik novih pojmova

6. DVA GRADA-REPUBLIKE

- Dubrovnik i Venecija - odnosi s Osmanskim carstvom, relacije s Bosnom i Hercegovinom

7. IZGRADNJA DVAJU MODELA

- Francuski apsolutizam; Versaj
- Engleski parlamentarizam; ustavna monarhija
- rječnik novih pojmova

II Balkanski i južnoslavenski svijet između dviju civilizacija

8. PODJELA BALKANSKOGA

I JUŽNOSLAVENSKOGA SVIJETA

- tursko-orijentalni dio
- evropski dio
- suprotnosti, prožimanja, posljedice
- rječnik novih pojmova

9. TEOKRATSKA ORGANIZACIJA I KONFESIONALNI SISTEM OSMANSKOGA CARSTVA

- sadržaj, načela
- uredbes i propisi o vanjskom razlikovanju etno-konfesionalnih skupina
- paralela s konfesionalizacijom u Evropi-sličnosti i razlike
- rječnik novih pojmova

10. DALJNA OSMANSKA OSVAJANJA U EVROPI

- Dalmacija, Slavonija, Ugarska, Austrija; prekodinarski i prekosaški sandžaci i pašaluci
- stoljeća evropskoga straha od Turaka - produbljenje kršćansko-islamske ideološke antagonizacije
- položaj kršćanskoga stanovništva u Osmanskom carstvu - od Porte date privilegije; porezi; bogomolje; kršćanski pomoćni redovi u osmanskoj vojsci
- odnos Porte i njenih provincija (odnos centar-periferija)
- rječnik novih pojmova

11. NAKON BEČKOGA RATA

- protuosmanski savez evropskih država i povlačenje Osmanlija
- uspostavljanje Velike granice na Dinari, Savi, Dunavu
- kulturne i političke posljedice među južnoslavenskim svijetom
- ratovi Turske s Austrijom, Mlecima, Rusijom, Španijom
- refleksije na balkanski i južnoslavenski svijet
- rječnik novih pojmova

12. BALKANSKI I JUŽNOSLAVENSKI NARODI I ZEMLJE U OSMANSKOM "COMMONWEALTHU"

- Osmanlije i Grci-dva glavna naroda; Bugari, Albanci, Makedonci, Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Crnogorci, Rumuni, Cincari, Romi...
- etničke i religijske posebnosti i zajednički sociokulturni kodovi; visoka kultura - narodna kultura
- velike migracije i njihovi uzroci; demografske promjene u regionu, epidemije kuge i drugih bolesti
- rječnik novih pojmova

13. ŽIVJETI U DVAMA SVJETOVIMA

- Slovenci, Hrvati, Srbi i njihove zemlje u sastavu evropskih država
- politički i kulturni procesi
- komunikacije, dodiri, odnosi između sunarodnika ili govornika istoga jezika preko Velike granice...
- rječnik novih pojmova

III Bosna i Hercegovina u Osmanskom carstvu

14. BOSNA NAKON PROPASTI KRALJEVSTVA

- osmansko osvajanje-civilizacijski šok
- integriranje u novi civilizacijski krug i u veliko svjetsko carstvo na tri kontinenta, sa središtem u Carigradu
- tok osmanlijskoga osvajanja Bosne i Huma od prvih vojnih okršaja krajem 14. stoljeća do zauzimanja Bihaća krajem 16. stoljeća
- Srebrenička i Jajačka banovina-herojska epopeja grada Jajca 1463-1528.-demontaža starinskoga mita "šaptom Bosna pade"
- rječnik novih pojmova

15. BOSNA KAO POLAZNO PODRUČJE ZA EVROPSKA OSVAJANJA

- evropska osvajanja i lokalna pustošenja
- zaslužni legatori i nemilosrdni osvajači (Gazi Husrev-beg, Ferhad-paša Sokolović...) - velike bitke, pobjede i porazi (Mohač, Krbava, Sisak...): problemi historijske interpretacije
- strukturiranje nove demografske i etničko-konfesionalne slike-egzodusi jednih, doseljavanja drugih...
- rječnik novih pojmova

16. RAZDOBLJE STABILNOSTI I PROSPERITETA

- doba sultana Sulejmana i Mehmeda Sokolovića
- razvoj trgovine
- građansko-trgovački sloj i kod ostalih konfesija-etnija
- esnafi, cehovi-novi vid organiziranja
- veliki graditeljski poduhvati (mostovi, džamije, karavan-saraji, bezistani...)
- rječnik novih pojmova

17. ISLAMIZACIJA-ŠIRENJE ISLAMA

- uravnoteženi prikaz složenoga političko-socijalnog procesa, uz kritičku dekonstrukciju dviju oprečnih mitografskih slika, jedne o krvavo nasilnom, druge o idilično dobrovoljnom prihvatanju islama
- devširma, adžami-oglan - mitologizirana slika i povijesna istina
- rječnik novih pojmova

18. ORGANIZACIJA OSMANSKOGA CARSTVA

- vojno, političko, vjersko, administrativno-teritorijalno
- porezni sistem, vlasnički i korisnički status zemlje
- stratifikacija bosanskoga društva - kapetani i kapetanije, ajani
- systemske modifikacije i odstupanja u Bosni - ostaci predosmanske bosanske institucije "plemenite baštine"
- razvoj i promjene upravno-teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine
- rječnik novih pojmova

19. ISLAMSKO-ORIJENTALNA URBANIZACIJA

- razvoj gradova i njihovo novo obilježje
- organizacija života, proizvodnje, trgovine, zanatstva, kulture, svakodnevnice
- institucija vakufa
- sistem komunikacija - zapuštanje puteva zbog preferiranja konjskoga i karavanskoga transporta
- rječnik novih pojmova

20. SELO I GRAD

- dva naglašeno oprečna socijalno-kulturna modela življenja: antagonizam i privlačenje
- civilizacijski dinamizam grada - konzerviranje i dugo trajanje arhajskih oblika na selu
- ekonomska simbiotičnost: oblici dodira, razmjene, komunikacije
- rječnik novih pojmova

21. BOSNA NAKON BEČKOGA RATA

- Bečki rat i posljedice-nakon poraza Osmanlija pod Bečom
- gubljenje Budinskoga pašaluka i svih prekosavskih krajeva
- Bosna postaje najjistureniji osmanski teritorij na sjeverozapadu prema Evropi-granica na Savi i Dinari
- ideološke i psihološko-kulturalne posljedice - produbljivanje religijsko-civilizacijskih antagonizama
- rječnik novih pojmova

22. OSMANSKO CARSTVO U RATOVIAMA U 18. STOLJEĆU

- ratovi Turske s Austrijom i Mlecima i njihovi refleksi u Bosni
- iseljavanja na hrvatski teritorij pod vlašću Austrije i Mlečana
- graničarski (krajiški) element i mentalitet s obje strane granice
- nastanak epskoga korpusa i epskoga žpogleda na svijet"
- rječnik novih pojmova

24. IZVORI ZA HISTORIJU BOSNE I HERCEGOVINE U OSMANSKOM CARSTVU

- porezni defteri, franjevačke matice, teferi pravoslavnih crkvenih opština, putopisi stranih putnika, diplomata i obavještajaca, vizitatorski izvještaji crkvenih pohoditelja, ljetopisi, isprave i povelje

IV Bosanski mikrokosmos

25. OSMANSKI KONFESIONALIZAM

- vrijednosti i ograničenja vjersko-etničke tolerancije
- millet sistem-osnova na kojoj se kasnije iz konfesija razvijaju bosanske etnonacije
- kritičko rasvjetljenje triju nacionalističkih etnogeneza (Bosna: "stara srpska nemanjićka zemlja", Bosna: "stara zemlja hrvatskih banova i kraljeva", Bosna: zemlja etničkog kontinuiteta između dobrih Bošnjana", "bogumila" i Bošnjaka-muslimana)
- rječnik novih pojmova

26. TRI UNUTRAŠNJA KULTURNO-CIVILIZACIJSKA MIKROKRUGA

- muslimansko-bošnjački, katoličko-hrvatski, pravoslavno-srpski (te četvrti krug, jevrejsko-sefardski, poslije izгона Jevreja iz Španije i Portugala i prijema u Osmansko carstvo)

- oblikovanje bosanskoga višekonfesionalnoga i etničkog mikrokosmosa
- rječnik novih pojmova

27. ISTORODNOSTI I RAZLIKE

- zajednički supstrat jezika, oblika narodne kulture, svakidašnje poslovne i običajne komunikacije
- izričito odvojen život u sferama visoke kulture i religije
- fenomen narodne usmene književnosti, koji počiva na zajedničkim stilsko-poetičkim osnovama, istom jeziku, istim arhetipovima, a razlikuje se po ideološkim motivima
- nastavljanje nekih tradicija klesanja i ukrašavanja stećaka i njihovo trostruko konfesionalno diferenciranje u oblikovanju nadgrobnih spomenika
- "svijet četiriju kalendara": službeni kalendari (muslimanski, julijanski, gregorijanski kod katolika od 17. stoljeća, hebrejski)
- transkonfesionalna narodna praksa starih zajedničkih godišnjih kalendarskih markacija (primjeri kao što su: Jurjevo/Đurđevdan, Ilindan, Miholjdan; predislamski supstrat Ajvatovice i sličnih vjerskih kultova...)
- rječnik novih pojmova

28. VANJSKA DUHOVNA I POLITIČKA SREDIŠTA

- dugotrajna orijentiranost na tri vanjska duhovno-civilizacijska i politička centra kao dubinski izvor divergencije, prepreka za proces političko-nacionalne integracije bosanskohercegovačkoga stanovništva i oblikovanje trajnoga i čvrstog osjećaja lojalnosti prema Bosni i Hercegovini

29. i 30. MUSLIMANSKO-BOŠNJAČKI KRUG

- participiranje u globalnom svijetu islamsko-orijentalne kulture, znanosti i umjetnosti
- složenost i dinamičke promjene odnosa u trokutu: islam - osmanlijska uprava (sultanat) - bosanska zavičajnost - socijalna i kulturna slojevitost muslimansko-bošnjačkoga društva
- fenomen alhamijado književnosti
- kultura, književnost, oblici umjetnosti (umjetnički zanati, kaligrafija, prepisivačka djelatnost, nadgrobnospomenička plastika...)
- način života koji karakterizira naglašena "estetizacija" svakodnevnice
- rječnik novih pojmova

31. i 32. PRAVOSLAVNO-SRPSKI KRUG

- snaženje položaja i utjecaja - širenje teritorijalnoga prostiranja Srpske pravoslavne crkve u Osmanskom carstvu u razdoblju do ukidanja Pečke patrijaršije
- razvoj pravoslavnih opština u bosanskohercegovačkim čaršijama
- zlatni vijek manastirske i crkvene umjetnosti (ikonopis, freskoslikarstvo, rezbarstvo...)
- opadanje i arhaizacija pravoslavnoga elementa nakon ukidanja Pečke patrijaršije, u kontekstu političkoga okretanja Pravoslavne crkve od Turske prema Austriji, i velike seobe Srba iz južne Srbije u Vojvodinu
- rječnik novih pojmova

33. i 34. KATOLIČKO-HRVATSKI KRUG

- pometnja i rasap nakon El-Fatihova pohoda na Bosnu i propasti kraljevstva 1463.

- duhovni i politički značaj sporazuma između fra Anđela Zvizdovića i sultana Mehmeda II, uobličena u ahdnamu, kojom se franjevcima i katolicima za lojalnost garantiraju vjerske slobode
- oporavak katoličkoga građanstva u razdoblju prosperiteta do Bečkoga rata
- ponovni egzodus nakon kampanje Eugena Savojskoga 1697.
- razvoj i značaj djelovanja na cjelokupnom hrvatskom prostoru (Dalmacija, Slavonija)
- kultura, pismenost, književnost, jezik, svakodnevni život...
- rječnik novih pojmova

35. JEVREJSKO-SEFARDSKI KRUG

- način organiziranja sefardskih općina (Sarajevo, Mostar, Banja Luka, Travnik...)
- povezanost s većim općinama Carstva i Evrope (Solun, Carigrad, Dubrovnik, amsterdam...)
- njegovanje kulturnih tradicija iz stare domovine: jezik judeo-espanjol (ladino), pjesme-religijska kultura, pismenost i književnost
- sudjelovanje u životu čaršije: apotekarstvo, novčarstvo, trgovina, zanati...
- rječnik novih pojmova

LITERATURA

- Babinger, Franz, Mehmed Osvajač i njegovo doba, Novi Sad, 1968.
- Balić, Smail, kultura Bošnjaka-muslimanska komponenta, Zagreb, 1994.
- Banac, Ivo, Grbovi-biljezi identiteta, Zagreb, 1991.
- Banac, Ivo, Nacionalno pitanje u jugoslaviji-Porijeklo, povijest, politika, Zagreb, 1988.
- Bašagić, Safvet-beg, Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini, Zagreb, 1931.
- Bašeskija, Mula Mustafa, Ljetopis, Sarajevo, 1987.
- Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja II svjetskog rata, Sarajevo, 1994.
- Braudel, Fernand, Civilizacije kroz povijest, Zagreb, 1991.
- Braudel, Fernand, Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II. I-II, Zagreb, 1998.
- Chaunu, Pierre, Civilizacija klasične Evrope, Beograd, 1977.
- Čelebi, Evlija, Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama, Sarajevo, 1973.
- Čehajić, Džemal, Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama, Sarajevo, 1973.
- Ćorović, Vladimir, Bosna i Hercegovina, Beograd, 1925.
- Džaja, M. Srećko, Katolici u Bosni i hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, Zagreb, 1971.
- Filipović, Nedim, Princ Musa i šejh Bedreddin, Sarajevo, 1971.
- Filipović, Nedim, Muhamed Hevai Uskufi, uvod, Tuzla, 1990.
- Franjevački ljetopisi (Lastrić, 1977, Benić, 1979, Lašvanin, 1981, Bogdanović, 1984) Sarajevo
- Gavran, Ignacije, Suputnici bosanske povijesti, Sarajevo, 1990.
- Hadžijahić, Muhamed, Od tradicije do identiteta-geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana, Sarajevo, 1974.
- Historija čovječanstva IV, Temelji modernoga svijeta 1300-1775, Zagreb, 1974.
- Islamska kultura, "Izraz", br. 10, Sarajevo, 1973.

- Istina o Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1991.
- Istorija naroda Jugoslavije, Beograd-Zagreb, 1953.
- Jelenić, Julijan, Kultura i bosanski franjevci I-II, Sarajevo, 1990.
- Kale, Eduard, Povijest civilizacija, Zagreb, 1990.
- Karaulac, Miroslav, Priče francuskih putnika sa puta po otomanskoj Bosni, Novi Sad, 1998.
- Kitsikis, Dimitri, Osmanlijsko carstvo, Beograd, 1999.
- Kreševljaković, Hamdija, Izabrana djela I-IV, Sarajevo, 1991.
- Levy, Moritz, Sefardi u Bosni, Klagenfurt, 1994.
- Lopašić, Radoslav, Bihać i Bihaćka krajina, Bihać, 1990.
- Lovrenović, Ivan, Unutarnja zemlja-kratki pregled kulturne povijesti Bosne i Hercegovine, Zagreb, 1999.
- Malcolm, Noel, Povijest Bosne, Zagreb-Sarajevo, 1995.
- Matuz, Josef, Osmansko Carstvo, Zagreb, 1992.
- Močanin, Nenad, Turska Hrvatska, Zagreb, 1999.
- Mumford, Lewis, Grad u historiji, Zagreb, 1988.
- Muvekkit (Salih Sidki Hadžihuseinović), Povijest Bosne, Sarajevo, 1999.
- Nezirović, Muhamed, Jevrejsko-španjolska književnost u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1992.
- Nilević, Boris, Srpska pravoslavna crkva u BiH do obnove Pečke patrijaršije, Sarajevo, 1990.
- Popović, Miodrag, Vidovdan i časni krst, Beograd, 1976.
- Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina, separat iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb, 1983.
- Sućeska, Avdo, Ajani-Prilog proučavanju lokalne vlasti..., Sarajevo, 1965.
- Šabanović, Hazim, Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima, Sarajevo, 1973.
- Šabanović, Hazim, Bosanski pašaluk-Postanak i upravna podjela, Sarajevo, 1982.
- Šamić, Midhat, Francuski putnici u Bosni na pragu XIX stoljeća, Sarajevo, 1966.
- Todorova, Marija, Imaginarni Balkan, Beograd, 2000.
- Vasić, Milan, Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom, Sarajevo, 1967.

IV razred

(2 sata sedmično - 60 godišnje)
40 sati obrade, 20 ostali tipovi sati

Pregled programskih sadržaja

- I. Doba nacija i revolucija
- II. Bosna i Hercegovina u moderno doba
- III. Bosna i Hercegovina u XX stoljeću
- IV. Bosna i Hercegovina u okviru prve Jugoslavije
- V. Bosna i Hercegovina u okviru druge Jugoslavije

I Doba nacija i revolucija

1. Osnovne karakteristike liberalnoga kapitalizma
 - ideja slobode i jednakosti ljudi
 - ustavne revolucije
 - raspad tradicionalnih društava i autoriteta
 - gradnja antropocentričnoga i naciocentričnog svijeta
 - njemačka klasična filozofija
 - pojam nacije i građanina kao novih oblika identiteta

- uspostava parlamentarnih društvenih sistema
- političke partije i uloga štampanih medija
- rječnik novih pojmova

2. Napoleonovi ratovi i njihov utjecaj na pojavu građanskih ideja u južnoslavenskom području

- Bečki kongres
- Sveta alijansa
- revolucije 1848. godine
- rječnik novih pojmova

3. Evropa i svijet 70-tih godina XIX stoljeća

- završetak stvaranja nacionalnih država (Italija, Njemačka)
- rječnik novih pojmova

4. Globalni društveni procesi u svijetu

- društvene reforme u Rusiji
- industrijalizacija Japana
- građanski rat u SAD-u
- rječnik novih pojmova

5. Otvaranje Istočnoga pitanja

- interesi evropskih sila na Istoku
- Hatišerif od Gilhane
- Pariski mirovni ugovor-Evropa na sceni
- Seferska naredba
- rječnik novih pojmova

6. Prirodne znanosti kao činilac razvoja

- najznačajnija prirodnoznanstvena i tehnička dostignuća (od parne mašine do dinamita)
- novi pravci u književnosti i umjetnosti (ekspresionizam, impresionizam, nadrealizam)
- rječnik novih pojmova

7. Daleki Istok na početku XX stoljeća

- narastanje Kine i Japana
- političko-vojno grupiranje u Evropi
- rječnik novih pojmova

II Bosna i Hercegovina u moderno doba

8. Francuska buržoaska revolucija i njen utjecaj na jačanje osjećaja slavenske supripadnosti

- jačanje konfesionalne komponente kao osnove nacionalnoga identiteta
- rječnik novih pojmova

9. Pojava konfesionalnih nacionalizama

- rastakanje kategorije "bosanskoga" na tri konfesionalno pripadajuće i nacionalno izjašnjavajuće nove kategorije: "srpstvo", "hrvatstvo" i "muslimanstvo"
- Ilirski pokret
- "Načertanije" Ilije Garašanina
- Josip Juraj Strossmayer (Štrosmajer)
- rječnik novih pojmova

10. Evropska osnova nacionalnoga identiteta

- jezik, književnost i religija
- navedene kategorije kod bosanskih katolika i bosanskih pravoslavaca i njihov kulturni i identitetski odnos prema Beogradu i Zagrebu
- muke bosanskomuslimanskoga nacionalnog identificiranja i proces "opredjeljivanja" u srpskom i hrvatskom nacionalnom smislu

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA HISTORIJU

- modernizacija i evropeizacija identiteta
- rječnik novih pojmova

11. Socijalna struktura društva

- pitanje agrarnih odnosa
- nezadovoljstvo seljaštva
- ustanci
- čiflučenje
- rječnik novih pojmova

12. Politička sudbina bošnjačkoga plemstva

- pokret Husein-kapetana Gradašćevića
- Ali-paša Rizvanbegović
- Omer-paša Latas

13. Počeci modernizacije u Bosni i Hercegovini

- Osman Topal-paša
- rječnik novih pojmova

14. Nacija i kultura

- XIX stoljeće kao rodno tlo bosanskih nacionalizama
- poricanja zasebnosti Bosne i Hercegovine
- protivrječnosti karaktera bosanskohercegovačke složenosti s idejom nacionalne države
- uspostavljanje nacionalnih kultura i njihova su egzistencija i preplitanje ili konfrontacija sa kategorijom zajedničkoga/bosanskohercegovačkog identiteta
- drama bosanskohercegovačkoga identiteta
- rječnik novih pojmova

15. Bosna i Hercegovina u novim evropskim tokovima

- Bosna i Hercegovina i Evropa
- Bosna i Hercegovina na Berlinskome kongresu 1878. godine
- smjena carstava u Bosni i Hercegovini - povlačenje osmanske Turske i dolazak Austro-Ugarske te utjecaj promjene karaktera vlasti na bosanske nacionalno-konfesionalne zajednice
- promjene socijalne strukture društva
- migracije (promjene nacionalne strukture društva i migracije Bošnjaka prema Turskoj)
- popisi stanovništva
- ulazak stranoga kapitala
- rječnik novih pojmova

16. Evropeiziranje Bosne i Hercegovine

- modernizacija, urbanizacija, industrijalizacija
- rječnik novih pojmova

17. Kallay (Kalaj) i bošnjaštvo

- nastanak nacionalno-političkih stranaka
- nastanak nacionalnih kulturnih društava
- muslimanski pokret za vjersko-prosvjetnu autonomiju i srpski pokret za školsku autonomiju
- uspostava redovne hijerarhije Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini
- položaj Srpske pravoslavne crkve
- reforma školstva
- književni pokreti i estetska evropska strujanja
- rječnik novih pojmova

18. Organizacija vlasti u Bosni i Hercegovini

- pravni položaj Bosne i Hercegovine i unutrašnjopolitički razvitak

- uspostava Bosanskoga sabora
- Zemaljski ustav
- rječnik novih pojmova

19. Značaj 1903. godine za južnoslavenske narode

- kraj Kallaya, Hedervarija (Hedervarija) i Obrenovića
- dolazak omladine na političku scenu
- rječnik novih pojmova

III Bosna i Hercegovina u XX stoljeću

20. Protivrječnosti ideje slobode

- znanstveni, društveni i tehnološki progres
- razvoj slobode i demokratije ali i nasilja i destrukcije
- rječnik novih pojmova

21. Evropa i svijet pred Prvi svjetski rat

- krizna žarišta
- aneksiona kriza
- lokalni ratovi i interesi velikih sila
- velike sile i njihovi interesi u jugoistočnoj Evropi
- Balkanski ratovi, povodi i uzroci rata
- revolucija u Rusiji 1917. godine
- rječnik novih pojmova

IV Bosna i Hercegovina u okviru prve Jugoslavije

22. Jugoslovenski odbor i država SHS

- srpska vlada
- Krfska i Majska deklaracija međunarodna diplomatija na kraju rata
- Versajski ugovor i stvaranje Kraljevine SHS
- rječnik novih pojmova

23. Bosna i Hercegovina u Prvom svjetskom ratu

- Sarajevski atentat
- problemi ishrane stanovništva
- Bosanci i Hercegovci u Prvom svjetskom ratu
- bosanskohercegovačke jedinice na frontu, pobune i nemiri
- formiranje Kraljevine SHS
- rječnik novih pojmova

24. Nacionalizam i totalitarizam

- politička karta svijeta između dva rat
- Mladoturska revolucija
- Versajski mirovni ugovor
- svjetska ekonomska kriza 1929.
- socijalizam i staljinizam u SSSR-u
- građanske diktature u Evropi između dva rata
- fašizam u Italiji, nacizam u Njemačkoj i fašizam u Japanu
- Španski građanski rat
- kolonije između dva rata
- rječnik novih pojmova

25. Bosna i Hercegovina u okviru Kraljevine SHS 1918-1929, odnosno Kraljevine Jugoslavije 1929-1941.

- položaj Bosne i Hercegovine u novoj državi
- Bosna i Hercegovina i Vidovdanski ustav ("turski paragraf")
- Mehmed Spaho i JMO
- rječnik novih pojmova

26. Bosna i Hercegovina kao središte srpsko-hrvatskih nacionalno-političkih stremljenja
- priroda i karakter međuratnih nacionalizama
 - stranački politički život
 - zavođenje diktature
 - uspostava Banovine Hrvatske
 - mjesto vjerskih zajednica unutar nacionalnih politika
 - rječnik novih pojmova
27. Likovna i estetska scena
- pojava socijalne literature i ukupna duhovna kretanja
 - razvoj nauke i tehnike
 - rječnik novih pojmova
28. Drugi svjetski rat i nova raspodjela moći u svijetu
- napad na Poljsku
 - velike evropske bitke
 - rat na Pacifiku i uloga SAD-a u ratu
 - zauzimanje Berlina i uspostava američko-ruskoga sučeljavanja
 - Hirošima i Nagasaki
 - Holokaust
 - Hitler i Staljin
 - rječnik novih pojmova
29. Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu
- nacionalizam, kolaboracionizam i antifašizam unutar južnoslavenskih naroda sa akcentom na bosanske prilike
 - komunizam, antifašizam i antinacionalizam, rezultati, oblici i posljedice
 - vojna središta i operacije na regionalnim frontovima
 - rječnik novih pojmova
30. Pobjeda ideje općenarodnoga otpora
- ZAVNOBiH i AVNOJ
 - odnos između ideologije i realnosti
 - Tito i njegova uloga u društvenim i povijesnim događajima
 - rječnik novih pojmova
31. Rezultati i posljedice rata
- Nirnberški i Tokijski proces za počinjene ratne zločine
 - poslijeratno uređenje Svijeta
 - osnivanje UN-a
 - period "hladnoga rata"
32. Lokalni ratovi i političke krize nakon rata
- Arapsko-izrealski rat
 - Korejski rat
 - Kubanska kriza
 - Vijetnamski rat
 - Rat u Afganistanu
 - rječnik novih pojmova
33. Dekolonijalizacija
- neokolonijalizam
 - pokret nesvrstanosti i treći svijet
 - integrativni procesi u Evropi nakon rata
 - Evropska unija
 - raspad komunističkoga svijeta i njegove posljedice
 - rječnik novih pojmova
34. Nauka i tehnika u XX stoljeću
- let u svemir
 - nuklearna nesreća u Černobilu
 - razvoj filma, fotografije i informacionih tehnologija
 - kloniranje
 - ekologija
 - kultura i sport
 - rječnik novih pojmova
- V Bosna i Hercegovina u okviru druge Jugoslavije**
35. Bosna i Hercegovina nakon Drugoga svjetskog rata (1945-1963)
- privredni i društveni razvoj
 - emancipacija bosanskohercegovačke državnosti
 - ideja i praksa socijalizma
 - načini rješavanja nacionalnoga i vjerskog pitanja
 - etatizam
 - Informbiro
 - ustavne reforme 1963. godine
 - rječnik novih pojmova
36. Bosna i Hercegovina od 1963. do 1992.
- kriza ideje socijalizma
 - pad Rankovića
 - nacionalne napetosti
 - časopis "Praxis"
 - hrvatsko proljeće i srpski liberalizam
 - Ustav iz 1974. godine i ideja federalizma
 - krize komunističkih sistema u Mađarskoj i Čehoslovačkoj
 - rječnik novih pojmova
37. Raspad zajedničke države
- Mihail Gorbačov
 - pad Berlinskoga zida
 - demokratizacija Istoka
 - uzroci i rastakanja i rušenja zajedničke države
 - etnički konflikti osamdesetih godina
 - rječnik novih pojmova
38. Dezintegracija SKJ
- ukidanje autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova
 - Ante Marković
 - parlamentarni život i pobjeda nacionalnih koncepata uređenja društva
 - rječnik novih pojmova
39. Bosna i Hercegovina kao samostalna država
- prvi parlamentarni izbori
 - nacionalne stranke
 - nacionalizam i rat protiv Bosne i Hercegovine
 - domaće i inozemne mirovne inicijative
 - Vukovar
 - Srebrenica
 - izbjeglice
 - uništenje ekonomije
 - promjena strukture stanovništva
 - rječnik novih pojmova
40. Dejtonski mirovni sporazum: Kraj rata-kraj problema?
- unutrašnjo-političko uređenje zemlje

LITERATURA:

1. Tejlor, Dž. P. Borba za prevlast u Evropi, Sarajevo, 1968.
2. Ekmečić Milorad, Osnovi građanske diktature u Evropi između dva rata, Sarajevo, 1965.
3. Mitrović, Andrej, Vreme netrpljivih, Beograd, 1974.
4. Popov, Čedomir, Od Versaja do Danciga, Novi Sad, 1976.
5. Parks, Henri Bemford, Historija Sjedinjenih Američkih Država, Beograd, 1985.
6. Popov, Čedomir, Građanska Evropa, I-II, Novi Sad, 1989.
7. Laker Volter, Istorija Evrope 1945-1992, Beograd, 1999.
8. Times-Atlas svjetske povijesti, Zagreb, 1986.
9. Međunarodni ugovori 1876-1996, Beograd, 1998.
10. Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina, separat iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb, 1983.
11. Aličić, Ahmed S., Pokret za utonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine, Sarajevo, 1996.
12. Šljivo, Galib, Omer-paša Latas u Bosni i Hercegovini 1850-1852, Sarajevo, 1977.
13. Pejanović, Đorđe, Stanovništvo Bosne i Hercegovine, SANU, posebna izdanja, knj. CCXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 12, Beograd, 1955.
14. Naučni skup: Migracije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1990.
15. Kapidžić, Hamdija, Ali-paša Rizvanbegović i njegovo doba, Sarajevo, 2001.
16. Imamović, Mustafa, Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914. godine, Sarajevo, 1976.
17. Kapidžić, Hamdija, Hercegovački ustanak 1882. godine, Sarajevo, 1985, II izdanje, 1973.
18. Kapidžić, Hamdija, Bosna i Hercegovina u vrijeme austrougarske vladavine, Sarajevo, 1970.
19. Kraljačić, Tomislav, Kalajev režim u Bosni i Hercegovini 1882-1903, Sarajevo, 1987.
20. Hadžibegović, Ilijas, Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914. godine, Sarajevo, 1980.
21. Šehić, Nusret, Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1980.
22. Madžar, Božo, Pokret Srba Bosne i Hercegovine za vjersko-prosvjetnu samoupravu, Sarajevo, 1982.
23. Naučni skup posvećen 80-godišnjici aneksije Bosne i Hercegovine (Sarajevo 21. i 22. novembra 1988), Sarajevo, 1991.
24. Hadžibegović, Ilijas, Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća, "Oslobođenje Public", Sarajevo, 1991.
25. Hauptmann, Ferdo, Privreda i društvo Bosne i Hercegovine u doba austrougarske vladavine (1878-1918), Privreda i društvo Bosne i Hercegovine, II, ANUBiH, posebna izdanja, knj. LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 18, Sarajevo, 1987 (99-211)
26. Hrelja, Kemal, Industrija Bosne i Hercegovine do kraja I svjetskog rata, Beograd, 1961.
27. Besarević, Risto, Iz kulturne istorije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1966.
28. Papić, Mitar, Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske okupacije (1878-1918), Sarajevo, 1972.
29. Ćurić, Hajrudin, Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918, Sarajevo, 1983.
30. Kruševac, Todor, Bosanskohercegovački listovi u XIX vijeku, Sarajevo, 1978.
31. Kreševljaković, H, Izabrana djela, knj. IV, Sarajevo, 1990.
32. Juzbašić, Dževad, Nacionalni odnosi i jezičko pitanje u bosanskohercegovačkom Saboru 1910-1914, Sarajevo, 1999.
33. Đaković, Luka, Položaj Bosne i Hercegovine u austro-ugarskim koncepcijama rješenja jugoslovenskog pitanja 1914-1918, Tuzla, 1980.
34. Jelić-Butić, F, Ustaše i NDH 1941-1945, Zagreb, 1977.
35. Tomašević, Jozo, Četnici u Drugom svjetskom ratu 1941-1945, Zagreb, 1979.
36. Cohen, J. Philip, Srpski tajni rat, Sarajevo, 1996. (prijevod)
37. Kočević, B, Žrtve Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji, London, 1989.
38. Garde, Paul, Život i smrt Jugoslavije, Zagreb, 1992, Sarajevo, 1996.
39. Mates, Leo, Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije, Beograd, 1976.
40. Istorijski SKJ, Beograd, 1985.
41. Banac, I, Nacionalno pitanje u Jugoslaviji, Zagreb, 1988.
42. Bilandžić, D, Historija SFRJ, glavni procesi 1918-1985, Zagreb, 1985.
43. Šehić, N, Bosna i Hercegovina 1981-1995, Sarajevo, 1991.
44. Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata, Sarajevo, 1994, 1998.
45. Purivatra, A, JMO u političkom životu Kraljevine SHS, Drugo izdanje, Sarajevo, 1977.
46. John Fine, Robert Donia, Bosna i Hercegovina - tradicija koju su izdali, London, 1994, Sarajevo, 1995.
47. Malcolm, N, Povijest Bosne, Zagreb, Sarajevo, 1995.
48. Šarac, N, Uspostavljanje šestojanuarskog režima 1929. godine s posebnim osvrtom na BiH, Sarajevo, 1975.
49. Išek, T, Djelatnost HSS u BiH, 1-2, Sarajevo, 1981, 1991.
50. Kemura, I, Uloga Gajreta u društvenom životu Muslimana, Sarajevo, 1986.
51. Redžić, E, Sto godina muslimanske politike u BiH, Sarajevo, 2001.
52. Redžić, E, Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu, Sarajevo, 1998.
53. Borovčanin, D, Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a, Sarajevo, 1979.
54. Istorija SK BiH, 2, Sarajevo, 1990.
55. Materijalni i društveni razvoj SR BiH 1947-1980, Zavod za statistiku, Sarajevo, 1982.
56. Kamberović, H, Prema modernom društvu, BiH od 1945-1953. godine, Tešanj, 2000.
57. Abazović, M, Kadrovski rat za BiH (1945-1991), Sarajevo, 1999.

OBJAŠNJENJA I UPUTSTVA

Program historije za gimnaziju se zasniva na historijskoj nauci iz koje proizilaze sadržaji pomoću kojih se ostvaruje humanistička funkcija nauke - širenje historijskog znanja kao cilja obrazovanja, s jedne, i razvijanje naučno zasnovane svijesti i historijskog mišljenja kao humanističkog cilja odgoja učenika, s druge strane. U tom sklopu treba u nastavi historije u kontinuitetu i sistematski ostvariti univerzalna odgojna načela koja je utvrdio Unesco (UNESCO), a koji doslovno glase:

1. Upoznavanje i poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda.
2. Njegovanje solidarnosti, tolerancije i rješavanja sukoba nenasilnim putem.
3. Priznavanje prava na različitost mišljenja, stavova i uvjerenja.
4. Borba protiv predrasuda i svih oblika diskriminacije.
5. Pozitivno reagiranje pojedinaca na promjene u okruženju.
6. Kultiviranje kritičkog mišljenja, što uključuje medijsku, kulturnu i političku pismenost.
7. Razvijanje senzibiliteta za ekološke probleme."

Odgojna suština historije, sadržana u samoj nauci, ostvaruje se u nastavi historije. Dok u historijskoj nauci ne postoje ograničenja, dotle se u nastavi historije sadržaji ograničavaju kako po obimu, tako i po dubini i širini interpretacije. Programom dati sadržaji zasnivaju se na izučavanju reprezentativnih procesa, pojava i događaja u okvirima datog vremena (fond časova) i uzrasta učenika. Programski sadržaji za izučavanje historije u gimnazijama odabrani su prema slijedećim kriterijima:

- izučavanje onih procesa, pojava i događaja iz kojih se najjasnije vide opće karakteristike svjetskohistorijskog razvoja određene historijske epohe;
- izučavanje nastavnih sadržaja iz prošlosti Bosne i Hercegovine za svaku epohu razvoja ponaosob i u cjelini;
- sadržaji na kojima se može ostvariti humanistički, patriotski, moralni, estetski odgoj učenika;
- sadržaji koji treba da doprinesu formiranju historijske svijesti i historijskog mišljenja, ravnopravnosti ljudi, razvoju demokracije, vjerskih sloboda i sloboda svjetonazora.

Uz programske sadržaje svakog razreda navedena su i reprezentativna djela historigrfske literature sintetičkog i monografskog karaktera koja treba da služe kao platforma za rad na udžbenicima i u nastavnom procesu.

Prilikom realizacije programskih sadržaja iz historije u gimnaziji nužno je voditi računa o sljedećim zahtjevima:

1. Na prvom času školske godine, u svakom razredu treba učenike upoznati s programom koji će izučavati, načinom korišćenja udžbenika i priručnika, kao i s korelativnim predmetima čiji pojedini sadržaji višestranu doprinose ostvarivanju programa.
2. Svako tematsko područje treba realizirati tako da se istakne značaj, uloga i mogućnost sadržaja za ostvarivanje općih ciljeva i zadataka odgoja i obrazovanja učenika, a posebno ciljeva i zadataka nastave historije. Da bi se uspješno, efikasno i racionalno realizirali opći zadaci nastave historije treba planirati posebne ciljeve i zadatke svakog tematskog područja kako bi se kontinuirano, planski i sistematski ostvarili. Iz tako formuliranih ciljeva i zadataka pojedinih tematskih područja treba konkretizirati posebne ciljeve i zadatke svake nastavne jedinice.
3. Mada nastava historije, po pravilu, podrazumijeva prezentiranje gotovih naučnih rezultata, nužno je da nastavnici, koristeći se pedagoškom teorijom i praksom, nastavu organiziraju tako da i do ovih naučnih rezultata učenici dolaze samostalno. Zato učenike treba upućivati na preciznost u proučavanju historijskih činjenica: da uočavaju različite verzije o istom historijskom događaju, da otkrivaju zablude, neistine i romantičarska zamagljivanja u interpretacijama, da do zaključaka dolaze na osnovi analize, poređenja i uopćavanja. Proučavanje historijskih zbivanja na tim

metodološkim osnovama i kriterijima ne izaziva samo misaoni napor učenika, ono, istodobno, djeluje i na formiranje njihovih stavova i uvjerenja. Na taj način izgrađivat će se i samostalnost učeničkog mišljenja, njegova moralna orijentacija i humanistička vizija svijeta, u skladu s univerzalnim obrazovno-odgojnim načelima.

4. Samim odabiranjem programskih sadržaja nije zagwarantirana njihova naučna interpretacija. Sigurnost da se historija naučno interpretira je stručna osposobljenost nastavnika kako bi mogli otkloniti slabosti nastave historije koje su se do sada ispoljavale.
5. U programu je dato naglašeno mjesto izučavanju razvoja i značaja kulture za svaku epohu. Međutim, pošto se kultura izučava i u drugim predmetima (jezik i književnost, likovna i muzička kultura...), u realizaciji programa treba voditi računa o korelaciji sadržaja iz historije s programskim sadržajima u tim predmetima.
6. Ovim programom dato je odgovarajuće mjesto historiji religi- je i religijskom utjecaju crkve na društvo i njegove institucije. To će omogućiti učenicima da na historijskom materijalu detaljnije prouče realnu ulogu i značaj religije u ljudskom društvu. Prilikom tumačenja religije potrebno ju je predstaviti u konkretnim historijskim okvirima.
7. Odabrani sadržaji u programu historije, ako se obrade kako valja, činit će onaj minimum na osnovi kojeg se mogu širiti i produbljivati historijska znanja pomoću kojih će učenici moći korigirati površna viđenja i dopunjavati nepotpuna znanja. To će im pomoći da bolje razumiju prošlost, da se određenije odnose prema sadašnjosti i usmjere prema budućnosti. Jednom riječju, historija je svjedočanstvo ljudskog razvoja, svjedočanstvo borbe o napretku ljudskog uma i ljudskog duha. Ako se pri tom nastavnici u realizaciji, a naročito u interpretaciji programskih sadržaja, koriste širim izvorima saznanja (izvorni dokumenti, monografije, beletristika i druga raznovrsna literatura), onda će to biti poticaj da se učenici koriste raznovrsnim izvorima spoznaje. Zato se realizacija ovog programa treba zasnivati, što je više moguće, na samostalnom radu učenika.
8. Očiglednost u nastavi historije u gimnazijama, s obzirom na uzrast učenika, ima ograničenu efikasnost i racionalnost. Svako pretjerivanje vodi didaktičkoj simplifikaciji izučavanih procesa, pojava i događaja. Da se ne bi upalo u zamku koja je privlačna u nastavnoj praksi kada se znanost svodi na didaktičke igre (gledanje filmova, slika...), nužno je ovu očiglednost dovesti u funkciju ciljeva i zadataka nastave historije na gimnazijskom nivou obrazovanja.
9. Uspješna realizacija programa historije u gimnazijama zavisi, najviše, od nastavnika i njegove stručnosti, ali gotovo isto toliko od raspoloživog i lako dostignutog fonda historigrfske i druge literature. Ni jedan sat historije u gimnazijama ne bi trebao proći bez adekvatne upotrebe raznovrsnih izvora saznanja i literature (historiografija, memoari, enciklopedije, atlas, leksikoni,...).
10. S ciljem punog ostvarivanja obrazovnih, funkcionalnih i odgojnih zadataka nastave historije, nastavnik bira, kombinira i primjenjuje najefikasnije metode i oblika rada.
11. Uspješna realizacija programskih sadržaja zavisi i od pravilne i racionalne tipološke i metodičko-didaktičke strukture nastave. Tom cilju služi i predočena distribucija ukupnog časovnog fonda. Navedena funkcionalna distribucija (časovi obrade i ostali tipovi časova) može da posluži kao orijentacija u makro i mikro planiranju ostvarivanja programa, što znači da nema pretenzije konačnosti i obaveznosti pridržavanja.

U izradi NPP historije za opću gimnaziju angažirani su: Dubravko Lovrenović, Šarić Filandra, Vera Katz, Ivan Lovrenović, Sonja Dujmović, Husein Serdarević.

